

PLANLI DÖNEMDE BANKA KREDİLERİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

Seiçuk ÖĞRENDİL *

Kısa, orta ve uzun vadeli finansman kaynağı sağlayan bankalar, finansal sistem içinde önemli rol ve etkinliğe sahip işletmeler olup, ulusal para düzenlemesinin bir parçası oldukları gibi para yaratma özellikleri ile de finansal sistemin diğer kurumlarından ayrıcalık gösterirler.¹

Bankalar türlü yollarla (mevduat kabulü, tahvil ihracı, yurtdışı krediler, Merkez Bankası kredileri, vs.) sağladıkları kaynakları çeşitli şekillerde ve türlerde (avans kredisi, cari hesap kredisi, senet iskontosu, açık kredi, kefalet karşılığı kredi, maddi teminat karşılığı kredi, akreditif kredisi, teminat ve kefalet mektupları,²) kısa, orta ve uzun vadelerle gereksinen ve talep edenlere arzederler.

Kredi arzı temelinde tasarrufa, mevduata bağlı olmakla beraber banka sistemi mevduat yaratarak kredi arzını tasarrufun üzerinde artırabilir.³ Ancak bu konu genellikle banka parası kullanımının geçerli olduğu ülkeler için söz konusu edilebilir. Özellikle az gelişmiş ülke ekonomileri banka sistemleri kaynaklarının büyük bölümünü kısa vadeli kaynaklar, tasarruflar oluşturmaktadır. Bu özellik banka sistemi içinde uzun vadeli kredi arzını bu tür kaynağa sahip bankalardan uzaklaştırarak kalkınma ve yatırım bankalarına bırakmaktadır.⁴ Ancak, Kalkınma ve Yatırım Bankalarının da bu ülkelerde uzun vadeli talebini karşılayamamaları, Türkiye'de olduğu gibi uzun vadeli kredi gereksiniminin bir bölümünün, kısa vadeli kredilerin temdit ve tecditlerle uzatılıp uzun vadeli şekle getirilerek karşılanmasına neden olmaktadır.

Türk banka sistemi için de geçerli olan bu özellik nedeniyle kısa vadeli ticari krediler, banka kredileri içinde önemli yer almakta ve Türkiye'de özel kesimin en önemli finansman kaynağını banka sistemi oluşturmaktadır.⁵

Bu tür kredilerin vadelerinin kısa olması, tutarlarının diğer kredilere göre daha az olması, bankalar için geniş analiz ve hesaplamaları gerektirmemesi, bankaların yüklenecekleri riskin dağınık ve daha az olması, bu kredilerin devir hızının yüksekliğinin kâr oranını yükseltmesi,

* Dr. Seiçuk ÖĞRENDİL, Bursa Üniversitesi, İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi.

1 John M. Culbertson, Money and Banking, 2 ed, Mc Graw Hill, New York, 1977, s. 197.

2 Atilla Gönenli, İşletmelerde Finansal Yönetim, İ. Ü. İşletme Fakültesi Yayınları No. : 59. İstanbul, Sermet Matbaası, 1976, s. 327-345.

3 Avni Zarakoğlu, Para, Kredi ve Bankalar, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayınları, No. : 10. Ankara, Sevinc Matbaası 1971, s. 226.

4 Tezer Öcal, Türk Banka Sistemi, Ankara, İ. T. İ. A. Yayınları, No. 59 Ankara, Emel Matb. San. Ltd. Sti., 1973, s. 7.

5 Güngör Uras, Özel Kesimin Kısa Vadeli Finansman Sorunu, özel Sektörün Finansman İhtiyaçları ve İzlenen Para-Kredi Politikası Semineri Tebliğleri, Ankara, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Matbaası, 1975, s. 114.

kısa vadeli ticari kredileri bankalar için daha cazip hale getirmektedir. Türk banka sistemi içinde ihtisas bankaları olarak kurulan bir çok bankanın ana çalışma alanından uzaklaşarak bu alana girmesinde söz konusu nedenlerin önemi büyük olmaktadır.

Bankaların verebilecekleri toplam kredi tutarı hakkında ilgili yasa da bir açıklık bulunmamasına karşın, ülkemizde bir bankanın kişi veya kurumlara doğrudan veya dolaylı olarak verebilecekleri kredi için tavan saptanmıştır. Bankalar yasası ve Bankalar yasasının bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin yasa hükmündeki kararname hükümlerine göre bankalar bir gerçek veya tüzel kişiye sermayeleri ve yedek akçeleri toplamının % 10'unundan fazla kredi veremezler.⁶

7129 sayılı Bankalar Yasası ile bankaların açacakları her krediye getirilen % 10 oranındaki tavan yasanın aynı maddesi ile kredinin kullanım alanlarına göre % 25 oranına kadar yükseltilebilmekte ve kredinin yükseltilmiş orana göre açılabilmesi için ancak sanayi, maden, enerji, bayındırlık hizmetleri, ulaştırma ve ihracat işlerinde kullanıldığına kanıtlanması gerekmekte idiye de, 28 sayılı yasa hükmündeki kararname ile yapılan değişiklik ile bu hükümler «Bu oran (% 10) kalkınma planı yıllık programlarında belirtilen sektörlerdeki işlerde ve dış satımda kullanılmak üzere açılan kredilerde % 25'dir. Kalkınma planı yıllık programlarında belirtilen türlerdeki ortaklıklara açılan krediler ile gerice yörelerdeki işler için kullanılan kredilerde anılan oran % 30'a kadar artırılabilir. Bu oran önemli projeler için ilgili Bakanlık ve Devlet Planlama Teşkilâtının olumlu görüşü alınması kaydı ile Maliye Bakanlığınca % 40'a kadar artırılabilir» şeklinde değiştirilerek, kredinin fiilen bu işlerde kullanıldığına Maliye Bakanlığınca saptanacak şekilde belirlenmesi zorunluluğu getirilmiştir.⁷

Bankalar Yasası ile getirilen ayrıcalık ve teşvik hükümleri ile ekonomik kalkınma için öncelikli kesim ve bölgeler korunmuşlardır. Bu teşvik ve korunma hükümleriyle banka kredilerinin istenilen kesim ve bölgelere kaydırılması amacı güdülerek, bu kesim ve bölgelerde yatırımların hızlandırılması için itici, koruyucu finansman gücünün yoğunlaştırılması öngörülmüştür.

Ayrıca 28 sayılı Yasa hükmündeki kararname ile bankaların iştiraklerine verebileceği kredi toplamına ait getirilen «Bir bankanın kendi iştirak ya da kuruluşlarının tümüne ya da bu iştirak ve kuruluşların kefaletleri ile diğer gerçek ve tüzel kişilere açacağı kredilerin toplamı bankanın ödenmiş ya da Türkiye'ye ayrılmış sermaye ve yedek akçeleri toplamının % 20'sini geçemez. Bankalar kalkınma planı ve yıllık programlarında belirtilen sektörlerde iş yapan iştirak ve kuruluşlarının tümüne yalnızca bu sektörlerdeki işlerinde kullanılmak ve 38. madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla bir önceki yıl bilançosunda mevcut nakdi kredi tutarının % 15'ine veya ödenmiş ya da Türkiye'ye ayrılmış sermayeleriyle yedek akçeleri toplamının 3 katına kadar kredi verebilirler»⁸ şek-

6 7129 sayılı Bankalar Yasası Madde : 38

23.7.1979 tarih 28 sayılı Yasa Hükmündeki Kararname, Madde : 38/1, 31.8.1979 tarih, 16740 sayılı T. C. Resmî Gazete.

7 28 sayılı, Yasa Hükmündeki Kararname, Madde : 38/2.

8 28 sayılı Yasa Hükmündeki Kararname, Madde : 39.

lindeki hüküm ile de bankaların kendi işbirliklerine sınırsızca kredi kullandırabilme olanakları önlenmeye çalışılmıştır.

Türk banka sistemi içinde ticaret, mevduat bankaları özellikle kısa vadeli kredi işlemleri üzerinde yoğunlaştırdıkları kredi faaliyetleri yanına, 1211 sayılı T. C. Merkez Bankası yasası içindeki beş yıla kadar vadeli senetlerin reeskont olanağı ile birlikte getirilen zorunlu orta vadeli kredi uygulamasını da katmak durumunda kalmışlardır.⁹

Banka sistemimiz içinde mevduat, ticaret bankalarının kısa ve orta vadeli kredi arzı işlemlerini gerçekleştirmeleri yanında, orta ve uzun vadeli kredi arzı işlemleri de (özel amaçlı bankaların, amaçları içine giren orta-uzun vadeli kredileri dışında) Devlet Yatırım Bankası, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Türkiye Sınai Yatırım ve Kredi Bankasından oluşan dört Kalkınma ve Yatırım Bankası tarafından yerine getirilmektedir.

Banka sisteminin temel işlevi olan kaynakların toplanması ve bu kaynakların dağıtımı, sistemimizde, kaynakların kişiler, bölgeler ve kesimler arasında dengesiz bir biçimde dağıtımı şeklinde ortaya çıkarak Türk Banka Sisteminin, hatta Türk mali sisteminin temel sorununu oluşturmaktadır.¹⁰

Bilindiği gibi ülkemizin bazı bölgeleri ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan diğer bazı bölgelere göre geri kalmış durumdadırlar. Özellikle planlı dönemle birlikte tüm kalkınma planlarında topluca kalkınmanın yanında bölgelerarası gelişmişlik farklarını kaldırmak amaçlanmış ise de bu amaç gerçekleştirilmiş gözükmemektedir.

Birinci, ikinci ve üçüncü beş yıllık kalkınma planlarında bu amaç, «Türkiye’de bir taraftan kişi başına ulusal geliri hızlı ve düzenli artırmak, diğer yandan çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli gelişmeyi sağlamak, kalkınmanın nimet ve külfetlerini fırsat eşitliğine, sosyal adalet ilkelerine göre paylaşmak» şeklinde belirtilerek bu amaç için yatırımların ve hizmetlerin yurt içinde dengeli dağılımının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.¹¹

Dördüncü beş yıllık kalkınma planında ise bu konu «içinde buldukları ekonomik gelişme aşamalarına göre bölgelerin sorunları ve gelişme öncelikleri farklılıklar göstermektedir. Başka bölgelere oranla gelişmiş ve hızla gelişmekte olan bölgelerde gelişmenin ulusal plan hedef ve amaçları doğrultusunda sürekliliğini sağlamak, düzensiz kentleşmeyi ve arazi kullanımını disiplin altına almak, sanayi alt yapı ilişkilerini düzenlemek önem kazanmaktadır. Geri kalmış bölgelerde ise amaç, gelişme sürecini başlatmak ve sürekli kılmaktır»¹² şeklinde belirtilmiştir.

DBYK Planında kalkınmada öncelikli yöreler için konu «Geri kalmış yörelerdeki yatırım projelerinin finansmanını ve bu bölgelerdeki kalkın-

9 Bkz. Selçuk Öğrendil, Türk Banka Sistemi İçinde Ticaret Bankalarının Orta Vadeli Kredi Uygulaması, Bursa Üniversitesi, İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Temmuz 1979, Cilt : 1, Sayı : 1.

10 Tuncay Artun, Türk Bankacılık Sistemi (Sorunlar-Öneriler), İktisat Dergisi, Ocak/1979, sayı : 175, s. 22.

11 Planlı Dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No. DPT : 1387 - KÖYD : 12, Ankara 1974, s. 82.

12 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No. : DPT 1664, Ankara, Nisan - 1979, s. 72.

ma çabalarının özendirilmesi, yönlendirilmesi ve desteklenmesini sağlamak üzere DESİYAB öncelikle Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bölge şubeleri açacaktır»¹³ şeklinde yer alırken, ayrıca kalkınmada öncelikli yöreler destekleme fonunun «ulusal plan tercihlerine göre yatırım programına girmemiş, ancak o yıl içinde görülen gelişmelerin zorunlu kıldığı bazı yatırımların yürütülmesini sağlamak, kamu kuruluşlarının yatırım projelerinin uygulanmasından ortaya çıkan darboğazları gidermek, yöresel kaynakları değerlendirmeyi amaçlayan özel girişimlerin kuruluş ve işletme aşamasındaki sorunlarının çözümü ve yardımcı olmak amacıyla» kullanılması öngörülmüştür.¹⁴

Türk Banka sistemini içeren tüm bankaların faaliyetleri bölgesel olarak Türkiye Bankalar Birliğinin ayırımına göre incelenebilir. Bu ayırimda Türkiye dokuz bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerden, Orta, Kuzey Bölgesi: Ankara, Bilecik, Bo'lu, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Kırşehir, Kütahya, Uşak, Yozgat. Ege Bölgesi : Aydın, Balıkesir, Burdur, Çanakkale, Denizli, Isparta, İzmir, Manisa, Muğla. Marmara Bölgesi : Bursa, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, İstanbul, Sakarya, Tekirdağ. Akdeniz Bölgesi : Adana, Antalya, Gaziantep, Hatay, İçel, Kahramanmaraş. Kuzey Doğu Bölgesi : Ağrı, Artvin, Erzincan, Erzurum, Kars. Güneydoğu Bölgesi : Muş, Hakkâri, Mardin, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Siirt, Urfa, Van. Karadeniz Bölgesi : Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak. Orta Doğu : Adıyaman, Amasya, Elâzığ, Malatya, Sivas, Tokat, Tunceli. Orta Güney : Afyon, Kayseri, Konya, Nevşehir, Niğde. İllerini içermektedir.

BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI DÖNEMİ :

Türk ekonomisinde planlı döneme geçiş yılı olan 1962 yılından, birinci beş yıllık kalkınma planı uygulamasının başladığı 1963 yılına, para-kredi konusunda bazı özellikler ve sorunlar devir alınarak girilmiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planı uygulamasının başlangıcında devir alınan özellikler ve sorunlar ana hatlarıyla şöyle özetlenebilir.¹⁵

Ekonomik bünye durgunluk devresini geride bırakarak duyarlık kazanmış ve bundan böyle para-kredi alanındaki uyarımların yansıtacağı bir ortam meydana gelmiştir.

Halkın likidite tercihi azalmıştır.

Banka sisteminin kredi potansiyeli yükselme eğilimindedir.

1963 yılından itibaren uygulanmasına başlanılan ilk beş yıllık kalkınma planı döneminde kredi politikası ile ilgili olarak özel kesimin finansman gereksinmesinin bir yandan oto finansman ve sermaye piyasasından, diğer yandan banka kredilerinden karşılanması ve plan dönemi içinde özellikle banka kredilerinin ekonomi içinde optimum dağılımı ilkerinin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Birinci beş yıllık kalkınma planında getirilen, enflasyona yol aç-

13 Dördüncü Beş Yıllık K. Planı : s. 292.

14 A. g. e, s. 292.

15 1963 Yılı Programı, T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı, Ankara, Başbakanlık Devlet Matbaası, 1962. s. 274.

mayacak kredi politikası ile sağlıklı bir ekonomik gelişme için üretim ve ulusal gelirin artışına paralel dolanım ve dolayısıyla kredi hacminde bir gelişmenin olağanlığı ve gerekliliği yanında, artışın üretim ve ulusal gelir artışının çok üstünde seyrederek enflasyona yol açmayacak orana ulaşmaması ve duyarlı dengenin gerçekleştirilmesi için plan dönemi boyunca önlemlerin alınacağı ve uygulanacağı belirtilmiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planında özellikle üzerinde durulan kredilerin yurt içinde en iyi ve en verimli şekilde dağılımının gerçekleştirilmesi ekonominin gereksindiği işletme sermayesi sorunlarının çözümlenmesi için özetle aşağıdaki önlemler getirilmiştir.¹⁶

Faiz politikası kalkınan ekonominin gereksinmelerine uyacak biçimde yöneltilecek, çeşitli krediler için konulacak faiz hadlerinin ekonomik faize yaklaşmasına çalışılacaktır. Halen faiz üzerinde bulunan narhların plan süresi içinde ekonomi geliştikçe hafiflemesi ve sonunda kaldırılmasıyla bu amaca ulaşmaya çalışılacaktır.

Prensip olarak aynı cins krediler ekonominin bütün çalışma kolları arasında aynı faiz oranına tabi tutulacaklar, komisyon, masraf, vb. adlarda bankalarca faize ek olarak alınan ücretler faiz haddi altında birleştirilecek ve herkes ödenmesi gereken faiz haddini bilecektir.

Farklı gereksinmeleri karşılayacak türlü krediler ekonominin gereksinmeleri için yeterli şekilde sağlanacaktır.

Selektif kredi politikası güdülecek ve bu amaçla Merkez Bankası reeskont plafonları yanında faiz hadleri de bu politikanın araçları olarak kullanılacaktır.

Ayrıca, ticaret bankaları alanına giren kısa vadeli kredilerin yeterli şekilde sağlanması için bankaların fonlarının likiditesini kaybetmemesi zorunludur. Planlı dönem öncesi başka tür kredi arzeden kredi kurumlarının yetersiz olması, ticaret bankalarının fonlarının bir kısmının dolaylı olarak bu tür kredilere kaymasına neden olmuştur. Bu şekilde dolaylı olarak kısa vadeli kredilerin, orta ve uzun vadeli hale dönüştürülmesi sonucu ticari kredilerin % 18,5 gibi çok önemli oranı donmuş alacaklar durumuna gelmişlerdir. Bu sorunların düzeltilmesi ile ilgili olarak birinci beş yıllık kalkınma planında para ve kredi kurumları ile ilgili özetle şu önlemler getirilmiştir.¹⁷

Bankaların likidite durumlarını tehlikeye sokacak kredi ve plasmanlara gitmesini önleyici önlemler alınacak, bankaların alacaklarını daha kısa sürede ve kolaylıkla geri alabilmeleri (tahsil edebilmeleri) için mevzuatta gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Yeni yatırım bankaları kurulacak ve bunlar sağlam kaynaklarla donatılacaktır.

Ayrıca, özel-iradi tasarrufları teşvik etmek üzere sermaye piyasasının kurulması gereği de birinci beş yıllık kalkınma planında belirtilmiş ancak, sermaye piyasasının hemen gelişmesi olanaksız olduğundan özel kesim yatırımlarının finansman gereksinmesinin uzun vadeli yatırım

16 Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, (1963-1967), T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1963, s. 501.

17 A. g. e., s. 502.

kredileri veren bankaların sayısının ve bu bankaların fonlarının artırılması yoluyla karşılanması ön görülmüştür.

Birinci beş yıllık kalkınma planında getirilen önlem ve ilkeler yanında para-kredi politikası, yatırımların finansmanı ve özellikle bankaların likidite durumları kesin bir modele bağlanmamış ve miktar hedefleri belirlenmemiş, bunlar yıllık programlara bırakılmıştır.¹⁸

İlk beş yıllık kalkınma planı döneminde Türk banka sisteminin kredi yaratma olanaklarını etkileyen en önemli kaynağı yabancı kaynaklar oluşturmuş ve beş yıllık dönemde toplam kaynaklar içindeki oranını 1963 yılında % 76,9, 1964 yılında % 78,5, 1965 yılında % 80,7, 1966 yılında % 82,7 ve 1967 yılında % 83,5 olmak üzere sürekli yükseltmiştir. Banka kaynakları içinde toplam kaynaklara göre yarından fazla orana sahip yabancı kaynaklar içinde de en büyük oran mevduata aittir. Yabancı kaynaklar içinde mevduatın oranı 1963 yılında % 54,1, 1964 yılında % 54,5, 1965 yılında % 57,5, 1966 yılında % 59,0 ve 1967 yılında % 58,4 olarak gerçekleşmiştir.¹⁹

Türk banka sisteminin kredi kaynaklarının en büyük bölümünü oluşturan mevduatın her 100,— TL.'lik kısmının birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde bölgeler itibariyle ne kadar kredi yarattığı Tablo : 1' de gösterilmiştir.

T a b l o : 1
BBYKP DÖNEMİNDE HER 100 TL.'LİK MEVDUATIN
YARATTIĞI KREDİ MİKTARI

Bölgeler	1963	1964	1965	1966	1967
Orta-Kuzey	157.16	244.47	253.77	276.96	334.65
Ege	124.01	137.19	129.26	131.68	128.00
Marmara	96.51	111.13	111.28	105.15	102.26
Akdeniz	171.37	169.10	154.32	169.44	191.07
Kuzey-Doğu	96.61	144.41	171.62	144.07	77.26
Güney-Doğu	103.50	144.25	128.44	118.31	131.28
Karadeniz	90.65	222.56	202.21	212.10	153.93
Orta-Doğu	91.78	98.57	92.94	85.99	72.91
Orta-Güney	115.01	154.05	143.95	131.42	109.50
Toplam	120.90	164.82	161.08	162.44	169.75

Kaynak : Bankalarımızın 1963, 1964, 1965, 1966 ve 1967 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

Birinci beş yıllık kalkınma planının uygulandığı dönemde kredi hacmi toplam mevduatı yalnızca Orta-Doğu bölgesinde aşamamıştır. (Tablo : 1) 1964 yılından itibaren Orta-Kuzey Bölgesi kredi/mevduat oranında başa geçmiş, bu bölgeyi 1964-1966 döneminde Karadeniz Bölgesi izlemiştir.

18 Faik Birol Dündar, Türkiye'de Planlı Dönemde Para Politikası, Ankara, İ. T. İ. A. Yayınları, No. : 48, Ankara Sevinç Matbaası 1971, s. 60.

19 1967 Yılı Programı, D. P. T. Ankara, s. 402, Tablo : 305.

1968 Yılı Programı, D. P. T. Ankara, s. 67, Tablo : 33.

1969 Yılı Programı, D. P. T. Ankara, s. 47, Tablo : 12.

Kredi/mevduat oranının çok yüksek olduğu diğer bir bölge de Akdeniz Bölgesidir. Bu bölgede kredi/mevduat oranının yüksek olmasının en önemli nedeni, tasarruf sahiplerinden mevduat sağlayıp, bu bölgedeki işletmelerin de kullanan az sayıda kişinin sahip olduğu aile bankası niteliğindeki bankaların varlıkları olmuştur.²⁰

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içinde toplam kredi hacmi, 1963 yılında 12.988, 1964 yılında 20.241, 1965 yılında 24.428, 1966 yılında 30.777, 1967 yılında 36.796 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.²¹

Türk banka sisteminin «özel yasalarla kurulmuş bankalar, diğer millî bankalar (Ticaret Bankaları), Yabancı Bankalar, Mahallî Bankalar» olarak ayırımına göre arzemiş oldukları ticari krediler, tarımsal krediler, ipotek karşılığı krediler, küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri kredileri, kalkınma ve yatırım kredileri ile T. C. Merkez Bankası kredileri birinci beş yıllık plan dönemi boyunca aşağıda incelenen gelişimi göstermişlerdir.

B. B. Y. K. P. Döneminde Ticari Krediler :

Birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde banka grupları tarafından gerçekleştirilen ticari krediler Tablo : 2'de gösterilmiştir.

T a b l o : 2

BBYKP DÖNEMİNDE TİCARİ KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)

Yıllar	Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar	Ticaret Bankaları	Yabancı Bankalar	Mahalli Bankalar	Toplam	Endeks
1963	4.054	3.981	612	5	8.652	100
1964	4.693	4.073	632	5	9.403	108
1965	6.490	5.482	758	5	12.735	147
1966	8.477	7.020	874	6	16.377	189
1967	10.944	7.925	927	7	19.799	229

Kaynak : Bankalarımızın 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

Beş yıl içinde ticari kredilerin hacminde önemli gelişmeler olmuş, 1963 yılında 100 olarak alınan endeks, 1967 yılında 229'a yükselmiştir. Banka gruplarına göre ticari kredilerde en büyük artışı, özel yasalarla kurulmuş bankalar gerçekleştirmiştir. 1963 yılına göre 1967 yılında özel yasalarla kurulmuş bankaların ticari kredilerindeki artış oranı % 169,95 (6.890 Milyon TL.), Ticaret Bankalarının artış oranı % 101,09 (3.944 Milyon TL.), yabancı bankaların ticari kredilerindeki artış oranı % 51,47 (315 Milyon TL.) olmuştur.

20 Özer Ertuna, Planlı Dönemde Toplam Mevduatın ve Toplam Kredilerin Bireysel Dağılımı, T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Yayınları No. : DPT 1477-KÖYD 17, Ankara, Yayın ve Temsil Subesi Matbaa Birimi, 1975, s. 20.

21 Bankalarımızın 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

B. B. Y. K. P. Döneminde Tarımsal Krediler :

Ülkemizde tarımsal krediler, özel yasalarla kurulmuş bankalar grubu içinde hemen tamamına yakın kısmı T. C. Ziraat Bankası ve Ticaret Bankaları içinde de özellikle bazı bölgesel bankalar (Örneğin, T. Tütün-cüler Bankası, T. Bağcılar Bankası, Egebank vd.), olmak üzere belirli bankalar tarafından arz edilmektedir. Banka sisteminin açmış oldukları tarımsal kredilerin yaklaşık % 90 oranını da T. C. Ziraat Bankasının tarımsal kredileri oluşturmaktadır. Özel yasalarla kurulmuş bankalar dışında tarımsal kredi arz etmiş olan ticaret bankalarının bu tür kredilerdeki payı önemsiz oranlardadır.

Tablo : 3

B. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE TARIMSAL KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)

Yıllar	Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar	Ticaret Bankaları	Yabancı ve Mahalli Bankalar	Toplam	Endeks
1963	2.408	12	—	2.420	100
1964	2.991	21	—	3.012	124
1965	3.206	26	—	3.232	134
1966	4.531	39	—	4.570	180
1967	5.551	48	—	5.599	230

Kaynak : Bankalarımızın 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 Sonu Bilanço, Kâr-Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

1963-1967 döneminde toplam tarımsal kredilerde 1963 yılı itibariyle 100 olarak alınan endeks, 1967 yılında 230'a yükselirken, 1963 yılına göre beşinci yıl sonunda artış 3.179 Milyon TL. ve % 131.36 oranında olmuştur.

Toplam krediler içinde önemli bir yere sahip olan tarımsal krediler gerek toplam gerekse de üretici başına düşen kredi miktarı olarak sürekli artış göstermekte ise de yeterli olamamıştır. 1964 yılından itibaren uygulanmasına başlanan kontrollü tarım kredilerinde de olumlu bir gelişme olmakla beraber yeni uygulanmaya başlamasından ve tutarının azlığından dönem içinde henüz fazla etkili olamamıştır.

B. B. Y. K. P. Döneminde İpotek Karşılığı Krediler :

İpotek karşılığı kredi işlemleri diğer kredi türleri gibi banka sistemimiz içindeki bankaların her biri tarafından yapılabilen işlemler olmayıp, her bankanın ipotek karşılığı kredi vermesi Bankalar Yasasıyla önlenmiştir.²² Ülkemizde bu tür krediler belli bankalar (Örneğin, İstanbul Emniyet Sandığı, T. Emlâk Kredi Bankası, T. Öğretmenler Bankası, T. Vakıflar Bankası, Denizcilik Bankası, T. C. Turizm Bankası) tarafından belirli kredi türleri olarak verilebilmektedir. Bu nedenle özel yasalarla kurulmuş bankalar grubu dışındaki banka gruplarının ipotek karşılığı kredileri bulunmamaktadır.

22 7129 sayılı Bankalar Yasası, Madde : 50.

Özel yasalarla kurulmuş bankalar grubunun açmış oldukları ipotek karşılığı krediler 1963 yılında 1.410 milyon TL. iken bu tutar 1964 yılında 1.651 milyon TL., 1965 yılında 1.831 milyon TL., 1966 yılında 1.297 milyon TL. ve 1967 yılında da 2.051 milyon TL.²³ tutarında gerçekleşerek toplam ipotek karşılığı kredilerdeki artış 1963 yılına göre 1967 yılında 641 milyon TL. ve % 45,46 oranında olmuştur.

İpotek karşılığı kredilerdeki birinci beş yıllık plan dönemi boyunca artış, diğer kredi türlerine göre daha yavaş olmuş, 1963 yılında 100 olarak alınan endeks, 1964 yılında 118, 1965 yılında 128, 1966 yılında 136 ve 1967 yılında da ancak 143 olabilmıştır.

B. B. Y. K. P. Döneminde Küçük Sanat, Esnaf ve Teşekkülleri Kredileri:

Banka sistemimiz içinde özel yasalarla kurulmuş bankalar grubundan T. Halk Bankasının ana çalışma konusunu oluşturan küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri kredileri bu banka tarafından küçük sanayici, küçük sanatkâr, el sanatları teşebbüsleri ile bu kesimle ilgili teşebbüslere verilmektedir. Ancak, bu kesimlere diğer banka grupları tarafından da aynı ad altında ve orta-uzun vadede olmak üzere kredi verilmektedir.

T. Halk Bankası tarafından verilen küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri kredilerinde 1963-1967 döneminde önemli sayılabilecek artışlar olmakla beraber bu tür kredilerin toplam krediler içindeki payı dönem içinde az bir yer tutmuş ve miktar olarak yetersiz kalmıştır.

Özel yasalarla kurulmuş bankalar grubundan T. Halk Bankasıncı kullandırılan bu tür krediler toplamı 1963 yılında 202 milyon TL. iken 1964 yılında 247, 1965 yılında 312, 1966 yılında 426 ve 1967 yılında da 585 milyon TL.'ya yükselirken²⁴ bu kredilerin gelişimi ile ilgili endeks 1963 yılında 100 alınmak üzere 1964 yılında 122, 1965 yılında 154, 1966 yılında 210 ve 1967 yılında da 289 olmuştur.

B. B. Y. K. P. Döneminde Kalkınma ve Yatırım Kredileri :

Ekonominin orta ve uzun vadeli kredi gereksinmesini karşılamak üzere kalkınma ve yatırım bankaları tarafından verilen kalkınma ve yatırım kredileri, Türk banka sistemi içinde de kalkınma ve yatırım bankaları tarafından arz edilmektedir.

Planlı döneme geçiş yıllarında çalışmakta olan bu tür tek bankanın (T. Sınai Kalkınma Bankası) yanına kalkınma ve yatırım kredileri gereksinmesinin daha rahatlıkla karşılanabilmesi için yenilerinin kurulması öngörülmüş ve birinci beş yıllık kalkınma planının ilk uygulama yılında (1963) 120 milyon TL.'lık bir kaynak ile Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964 yılında da Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. Ayrıca, Maden Geliştirme Bankasının da hazırlıkları bitirilmişse de bu banka çalışmaya geçememiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde bu konuda yalnızca üç banka çalışmıştır. Bunlardan Devlet Yatırım Bankası kamu kesiminin, T. Sınai Kalkınma Bankası ile T. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası özel kesimin orta-uzun vadeli kalkınma ve yatırım kredileri gereksinmesini karşılamaya çalışmışlardır.

²³ Bankalarımızın 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

²⁴ A. g. e.

1963-1967 yıllarını içeren beş yıllık dönemde üç banka tarafından arzedilen kalkınma ve yatırım kredileri Tablo : 4'te gösterilmiştir.

T a b l o : 4

**BBYKP DÖNEMİNDE KALKINMA VE YATIRIM KREDİLERİNİN
BANKALARA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)**

Bankanın Adı	1963	1964	1965	1966	1967
Devlet Yatırım Bankası	—	2.674	3.391	4.185	6.749
T. Sınai Kalkınma Bankası	318	384	438	604	800
T. Sınai Yat. ve Kredi Bankası	38	53	119	183	256
T o p l a m	356	3.111	3.948	4.972	7.805

Kaynak : Devlet Yatırım, T. Sınai Kalkınma Bankası ve T. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 Yılları Yıllık Faaliyet Raporları.

Planlı dönemin ilk yılında kalkınma ve yatırım kredilerinin tümü, 1964 yılında 437 milyon TL.'lik % 16.34, 1965 yılında 557 milyon TL.'lik % 16.43, 1966 yılında 787 milyon TL.'lik % 18.80 ve 1967 yılında 1.056 milyon TL.'lik % 15.65 oranlarındaki bölümleri iki banka (T. Sınai Kalkınma Bankası ve T. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası) tarafından özel kesime kalan diğer bölümleri de Devlet Yatırım Bankası tarafından kamu kesimine arzedilmiştir.

Görülmektedir ki, birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde orta-uzun vadeli kalkınma ve yatırım kredilerinin ortalama % 83.14'ü olmak üzere büyük bölümü Devlet Yatırım Bankası tarafından kamu kesimi kuruluşlarına aktarılmıştır.

B. B. Y. K. P. Döneminde T. C. Merkez Bankası Kredileri :

30.6.1930 tarih, 1715 sayılı Yasa ile kurulup çalışmaya başlayan T. C. Merkez Bankasının kredileri kamu kesimi ve özel kesim olarak iki grupta incelendiğinde birinci beş yıllık plan döneminde T. C. Merkez Bankası tarafından kamu kesimine açılan kredilerin ²⁵ özel kesime açılan kredilere oranla daha fazla olarak gerçekleştiği gözükmektedir. Şöyle ki, toplam T. C. Merkez Bankası kredilerinin 1963 yılında % 63,8 oranı, 1964 yılında % 60.9 oranı, 1965 yılında % 65.8 oranı, 1966 yılında % 63.0 oranı ve 1967 yılında % 59.3 oranı doğrudan doğruya kamu kesimine açılmıştır. Doğrudan doğruya kamu kesimine açılan T. C. Merkez Bankası Kredilerinin dışında kalan krediler ki, toplam T. C. Merkez Bankası kredilerinin 1963 yılında % 36.2, 1964 yılında % 39.1, 1965 yılında % 34.2, 1966 yılında % 37.0 ve 1967 yılında % 40.7 oranı özel kesime ²⁶ arzedilen kredileri oluşturmaktadır. (Tablo : 5).

²⁵ Burada belirtilen T. C. Merkez Bankası'na kamu kesimine açılan kredilere, Hazineye açılan krediler, Fiyat ve Stok Tanzimi Kredileri ve diğer kamu kesimine açılan krediler dahildir.

²⁶ T. C. Merkez Bankasının özel kesime arzetmiş olduğu krediler dış ticaret, sanayi, küçük sanat ve esnaf, tarım ve ticari krediler olmak üzere ekonomik amaçlı kredilerdir.

Tablo : 5**BBYKP DÖNEMİNDE T. C. MERKEZ BANKASI KREDİLERİ**
«Kesimler İtibariyle» (Milyon TL.)

	1963 %	1964 %	1965 %	1966 %	1967 %
Kamu kesimi	2.009 63.8	2.523 60.9	3.070 65.8	4.204 63.0	5.195 59.3
Özel kesim	1.142 36.2	1.166 39.1	1.595.34.2	2.467 37.0	3.581 40.7
	3.151 100.	3.690 100.	4.665 100.	6.671 100.	8.776 100.

Kaynak : İktisadi Rapor 1968, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Ankara, s. 164, Tablo : 135.

T. C. Merkez Bankası kredilerinin büyük kısmı hazineye, fiyat tanzimi ve stok tesisi için Toprak Malzeme Ofisi, Tekel Genel Müdürlüğü, Şeker Şirketi, Tarım Satış Kooperatifleri gibi kurumlara açılmış olup, beş yıllık dönem boyunca T. C. Merkez Bankası kredilerinin ortalama % 30.9 oranını hazineye açılan krediler, ortalama % 37.4 oranını fiyat tanzim ve stok tesisi kredileri, ortalama % 31.3 oranını diğer krediler oluşturmuştur. Ayrıca, özel kesim kredilerinin toplamının T. C. Merkez Bankası Kredileri içindeki oranı beş yıllık dönemde ortalama % 28.6 oranında olmuştur.²⁷

B. B. Y. K. P. Döneminde Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı:

T. Bankalar Birliği tarafından belirlenen dokuz bölgeye göre Türk Banka sistemini oluşturan bankaların kredilerinin bölgesel dağılımı Tablo : 6'da gösterilmiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde T. Banka Sistemi tarafından arzedilen toplam banka kredilerinin % 41.77 oranından orta-kuzey bölgesi, % 25.60 oranından Marmara Bölgesi ve % 10.78 oranından Ege Bölgesi yararlanmıştır. Diğer bir deyişle gerçekleşen toplam kredi hacminden üç gelişmiş bölge (Orta-Kuzey, Marmara, Ege) % 78.15 oranında pay almışlardır. Buna karşılık kalkınmada öncelikli yörelerin önemli bir bölümünü oluşturan üç bölgenin (Orta-Doğu, Kuzey-Doğu, Güney - Doğu) toplam kredi hacminden aldığı pay yalnızca toplam % 4.3 oranında olmuştur.

1963-1967 döneminde bu üç bölgeyi oluşturan bölgelerden Güney Doğu Bölgesinin aldığı pay % 1.18, Kuzey-Doğu Bölgesinin aldığı pay % 1.40 ve Orta-Doğu Bölgesinin aldığı pay % 1.45 olmak üzere üç bölgenin payı da % 1.50 oranının altındadır. Aynı dönemdeki toplam kredi hacminden Orta-Güney Bölgesinin payı % 3.24, Akdeniz Bölgesinin payı % 6.88 ve Karadeniz Bölgesinin payı % 7.75 oranlarında olmuştur.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kredi politikasının para politikası ile olan yakın ilişkisi ve ekonomik istikrar açısından önemi dikkate alınarak enflasyona yol açmayacak bir kredi politikasının izlenmesi öngörülmüş ayrıca, kredilerin vadeleri, yetersizlikleri ve üretim kesim-

27 T. C. Merkez Bankası Aylık Bültenleri.

Tablo : 6
BİRİNCİ PLAN DÖNEMİNDE TOPLAM KREDİ HACMİNİN
BÖLGESEL DAĞILIMI

Bölgeler	1963	1964	1965	1966	1967	Toplam	%
Orta-Kuzey	4.370.976	8.267.536	9.817.547	12.453.855	17.397.898	52.307.812	41.77
Ege	1.787.727	2.169.914	2.606.520	3.274.575	3.662.416	13.501.152	10.78
Marmara	4.026.623	5.081.555	6.434.304	7.839.913	8.667.852	32.050.247	25.60
Akdeniz	1.146.257	1.269.695	1.539.440	2.052.280	2.551.462	8.559.134	6.83
Kuzey-Doğu	174.145	299.302	446.959	502.051	343.230	1.765.687	1.40
Güney-Doğu	161.358	249.222	281.334	347.892	440.921	1.481.327	1.18
Karadeniz	611.358	1.915.825	2.066.959	2.344.309	2.267.088	9.705.539	7.75
Orta-Doğu	233.566	304.390	367.812	445.534	466.650	1.817.952	1.45
Orta-Güney	475.023	683.241	866.960	1.043.529	998.126	4.066.879	3.24
	12.987.633	20.240.680	24.427.835	30.776.938	36.795.643	125.228.729	100.00

Kaynak : Bankalarımızın 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları,
T. Bankalar Birliği Yayınları.

leri arasındaki optimum dağılımları konusunda da plânın genel ekonomik hedeflerine uygun önlemlerin gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulama sonucu banka kredi hacmi yıllık ortalama % 20 dolayında artmıştır. Ancak buna rağmen Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında özel kesimin geliştirilmesi amacıyla öngörülen kredi önlemleri gerçekleştirilememiş bu konuda gerekli, örgütlenmede sağlanamamıştır.

1963-1967 döneminde banka kredilerinin büyük bölümünün kaynağını mevduat oluşturmuştur.

Genellikle kredi hacminin banka kredilerindeki değişmeye çok duyarlı olması ve banka kredilerinin kaynağının büyük bölümünü mevduatın oluşturması bu kaynağın niteliğini ve yapısının önemini arttırmaktadır. Mevduatın genellikle vadesiz veya kısa vadeli oluşu ile küçük tutarlı ve dağınık oluşu yanında mevduatı arttırmanın güçlüğü kredilerin sınırlandırılmasına ve daha çok kısa vadeli az riskli ticari kredilerin tercihi-ne neden olmuştur. Bu plan döneminde vadeli mevduatın amaçlanan ölçüde arttırılmaması ve uygun bir faiz uygulamasının gerçekleştirilememesi ekonomisinin orta-uzun vadeli kredi sorununun çözümlenememesinde büyük etken olmuştur.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin orta-uzun vadeli kredi gereksinmelerinin karşılanmasında Devlet Yatırım Bankası, olumlu sonuçlar alırken özel kesimin bu tür kredi gereksinmelerini karşılayacak önemli gelişmeler sağlanamamıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kredi politikasının uygulanışı ve bu alanda meydana gelen gelişmeler çerçevesinde, banka sistemi tasarrufları toplama ve kullanım alanlarına dağıtmada tek araç olmayı devam etmiş, ayrıca yeni kurumlar geliştirilememiştir.

Bankaların belli çalışma alanları için uzmanlaşması sınırlı kalmış, orta-uzun vadeli kredi gereksinmeleri kısa vadeli kredi hacmi içinde ve o şartlara uygun olarak sağlanmış, gerek mevduat için gerekse de krediler için vade farklılaştırılmasını sağlayacak bir faiz farklılaştırılması uygulanamamıştır.²⁸

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi :

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine özetle, toplam kredi hacminin genişleyen ekonominin gereksinmelerine yetecek düzeye erişememesi, kredi hacminin planlanan dağılımının sağlanamaması ve faiz hadlerinin kredilerin dağıtımında etkin bir araç olarak kullanılmaması gibi sorunlar devir alınarak girilirken kredi alanında güçlüklerin ve sorunların ortadan kaldırılarak ekonomik gelişmeyi hızlandırmak amacıyla bu yeni plan dönemi için kredi politikası ile ilgili olarak aşağıda özetlenen temel ilkeler getirilmiştir.

Planda öngörülen genel yatırım ve üretim hedeflerine ekonomik istikrarı bozmadan ulaşmak için kredi hacmi gereksinmelere göre arttırılacak ve bu amaç için kredi kaynakları yeterli ölçüde genişletilecektir.

Kredilerin, planda özellikle geliştirilmesi öngörülen kesimlere yö-

²⁸ 28 Kalkınma Planı, İkinci Beş Yıl (1968-1972), Devlet Planlama Teşkilâtı, Ankara, s. 39.

netilmesi ve gereksinmelerin niteliğine göre faiz ve vade yönünden farklılaştırılmaları sağlanacaktır.

Kredinin ekonominin çeşitli çalışma dalları arasında etkin dağılımını sağlayabilmek için örgütlenmiş kredi sistemi geliştirilecek ve kredilerin olabildiği kadar büyük bir kısmının bu sistem aracılığı ile dağıtılması gerçekleştirilecektir.

Bu temel ilkeler altında ikinci beş yıllık kalkınma planı döneminde bankaların kaynaklarının artırılması, faiz, mevduat sınıflandırılması Merkez Bankası ve diğer kuruluşların örgütlenmesi, örgütlenmemiş kredi piyasası, mevduat sigortası, işletme kredisi ve orta vadeli kredi kontrolu konularında gerekli önlemlerin alınması öngörülmüştür.²⁹

Ayrıca, Merkez Bankası ve diğer kuruluşların örgütlenmesi konusunda, Merkez Bankasının kredi politikasında etkinliğinin artırılması için diğer bankalarla ilişkilerin geliştirilmesinin sağlanması ile yeni ve sürekli kaynak olanağı bulunmadan yeni kredi kuruluşlarının gerçekleştirilmesinden kaçınılarak özel amaçlı sınırlı fonların çalışan kuruluşlar eliyle kullandırılmasının sağlanması, örgütlenmemiş kredi piyasası konusunda, bu piyasanın özellikle yatırımlar üzerindeki ağır baskı ve olumsuz etkisini yoketmek amacıyla etkin bir kontrol sisteminin kurulması ve banka kredilerinin bu piyasaya kaynak olarak akmasının önlenmesi, işletme kredisi ve orta vadeli kredi konusunda, bu plan döneminde gelişen ekonominin gereksindiği düzeyde işletme kredisi sağlanması ve bu arada orta vadeli kredi uygulamasına geçilmesi, kredi kontrolü konusunda, banka kredileri tanzim komitesinin kısa devrede banka kredilerinin dağılımını incelemesi ve bu konu ile Merkez Bankasının kredi kontrolünde daha etkin olabilmesi için gerekli önlemlerin alınması öngörülmüştür.

1968-1972 döneminde de banka kaynaklarının en büyük bölümünü (beş yıllık ortalama % 65,88) yabancı kaynaklar oluşturmuştur. Yabancı kaynaklar içinde en büyük pay ise beş yıllık ortalama % 65,83 oran ile mevduata aittir. Toplam banka kaynakları içinde mevduat 1968 yılında % 60,78, 1969 yılında % 61,06, 1970 yılında % 64,25, 1971 yılında % 71,36 ve 1972 yılında % 71,72 oranlarıyla toplam kaynaklar içindeki payını sürekli arttırmıştır.³⁰

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin, 1969, 1970 ve 1972 yıllarında Güney-Doğu Bölgesi, 1968, 1971 yıllarında da Orta-Kuzey Bölgesi kredi/mevduat oranında başta gelmekte, Akdeniz Bölgesi bu sıralamada dönem boyunca üçüncü sırada kalmaktadır. Orta-Doğu Bölgesi birinci plan döneminde olduğu gibi, ikinci plan döneminde de kredi hacminin mevduat toplamını hiç bir yıl aşmadığı tek bölge olmuştur. (Tablo : 7). Ayrıca Tablo : 7'den çıkan diğer bir sonuç da dönem boyunca tüm ülke kredi/mevduat oranının devamlı azalış göstermesidir. Birinci plan döneminin aksine (Bu dönemde kredi/mevduat oranı 1963 yılında 129,90'dan 1967 yılında 169,75'e yükselmiştir. 1968 yılında 154,91 olan kredi/mevduat oranı 1972 yılında 101,70'e düşmüştür.

29 A. g. e. s. 114-115

30 1971 Yılı Programı, D. P. T. Ankara, s. 71, Tablo : 42.

1972 Yılı Programı, D. P. T. Ankara, s. 51, Tablo : 28.

1973 Yılı Programı, D. P. T. Ankara, s. 47, Tablo : 23.

1974 Yılı Programı, D. P. T. Ankara, s. 67, Tablo : 28.

T a b l o : 7
İ. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE HER 100,— TL.'LİK MEVDUATIN YARATTIĞI
KREDİ MİKTARI

Bölgeler	1968	1969	1970	1971	1972
Orta-Kuzey	264.83	209.58	211.89	177.55	138.73
Ege	120.80	115.97	104.77	98.01	88.82
Marmara	102.49	110.73	108.65	91.48	89.37
Akdeniz	183.78	193.97	164.86	126.91	129.60
Kuzey-Doğu	86.92	132.57	102.00	61.37	57.15
Güney-Doğu	246.17	218.78	221.35	141.24	139.44
Karadeniz	166.43	133.64	137.02	122.66	89.38
Orta-Doğu	80.00	74.54	55.23	43.16	45.74
Orta-Güney	111.66	107.56	85.98	63.58	60.20

Kaynak : Bankalarımızın 1968, 1969, 1970, 1971, 1972 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

1968-1972 döneminde göze çarpan spekülâtif amaçlı harcamalardaki yükselmeler, artan ithalâtın finansman gereksinmesi, taksitli satışların yaygınlaşması ve vadenin uzaması, fiyat yükselişleri konusundaki bekleyişler ve stok finansmanına dayanan harcamalarda meydana gelen artışlar gibi belli başlı fktörler kredi talebinin hızla artmasına neden olmuştur.³¹

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içinde toplam kredi hacmi, 1968 yılında, 41.702, 1969 yılında 45.374, 1970 yılında 51.489, 1971 yılında 58.637, 1972 yılında 71.910 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.³²

Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar, Diğer Millî Bankalar (Ticaret Bankaları) Yabancı Bankalar ve Mahalli Bankalar olarak Türk Banka Sisteminin sınıflanmasına göre Bankalar tarafından arzedilen ticari, tarımsal, ipotek karşılığı, küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri, kalkınma ve yatırım ile T. C. Merkez Bankası kredilerinin İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemindeki gelişmeleri aşağıda incelenmiştir.

İ. B. Y. K. P. Döneminde Ticari Krediler :

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ticari kredilerin banka gruplarına göre dağılımı Tablo : 8'de gösterilmiştir.

T a b l o : 8
İ. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE TİCARİ KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA
GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)

Yıllar	Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar		Ticaret Bankaları	Yabancı Bankalar	Mahalli Bankalar	Toplam	Endeks
	Yıllar	Bankalar	Bankaları	Bankalar	Bankalar	Toplam	Endeks
1968	10.189	9.819	1.051	7	21.066	100	
1969	8.084	12.604	1.278	7	21.937	104	
1970	7.754	14.493	1.250	7	23.504	112	
1971	10.096	18.073	1.737	3	29.909	142	
1972	13.013	25.103	2.498	3	40.617	193	

Kaynak : Bankalarımızın 1968, 1969, 1970, 1971 ve 1972 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

31 1971 Yılı Programı, Devlet Planlama Teşkilâtı, Ankara, s. 69.

32 Bankalarımızın 1968, 1969, 1970, 1971 ve 1972 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemindeki kadar olmamakla beraber ticari kredilerde gelişme devam etmiş, 1968 yılında 100 olarak alınan endeks bu yıla göre 1972 yılında 193'e çıkmış, banka grupları tarafından verilen ticari krediler toplamı 1972 yılında 1968 yılına göre % 92.81 oranında artmıştır.

Bu plan döneminde banka gruplarına göre arzedilen ticari kredilerin yapısında önemli değişiklik olmuş, Birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde banka gruplarına göre en fazla ticari kredi Özel Yasalarla Kurulmuş bankalar grubu tarafından verilirken İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içinde ilk kez 1969 yılında başlamak üzere banka grubunca verilen toplam ticari krediler içinde en büyük pay Ticaret Bankaları grubuna geçmiştir. 1969 yılından itibaren de Ticaret Bankaları bu üstünlüklerini sürdürmüşlerdir.

İkinci beş yıllık kalkınma planı döneminde banka gruplarına göre Özel Yasalarla Kurulmuş Bankaların vermiş oldukları ticari krediler 1972 yılında 1968 yılına göre % 27.2 oranında artarken, ticaret bankaları tarafından açılan ticari kredilerdeki artış, 1972 yılında 1968 yılına göre % 155.66 olmuştur. Planlı dönem boyunca Ticaret Bankalarının Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalara göre daha fazla gelişmeleri, yayılmaları, dolayısıyla kaynaklarını arttırmaları ve bu tür kısa vadeli ticari kredilere diğer tür kredilere göre daha fazla ilgi göstermeleri bu banka grubunun ticari kredilerindeki önemli artışın başlıca nedenleri olmuştur.

İ. B. Y. K. P. Döneminde Tarımsal Krediler

Tarımsal kredilerin ikinci beş yıllık kalkınma planı dönemindeki gelişme hızı dalgalanmalar göstermekle beraber birinci plan döneminde ki kadar hızlı olmamıştır. Toplam tarımsal krediler birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde 1967 yılında 1963 yılına göre % 131.36 oranında artmış iken, bu artış ikinci beş yıllık kalkınma planı döneminde 1972 yılında 1968 yılına göre yalnızca % 45.40 oranında olmuştur. Ayrıca bu plan döneminin iki yılında (1969 ve 1971) gerçekleştirilen toplam tarımsal krediler bir önceki yıllara göre daha az olmuştur. 1968 yılında 100 olarak alınan endeks 1969 yılında 93'e düşmüş, 1970 yılında 129 olmasına karşın 1971 yılında tekrar 126'ya düşmüştür. İkinci beş yıllık kalkınma planı uygulamasının son yılı 1972'de endeks ancak 145'e yükselebilmştir. (Tablo : 9).

T a b l o : 9

İ. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE TARIMSAL KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)

Yıllar	Özel		Yabancı ve Mahalli Bankalar	Toplam	Endeks
	Yasalarla Kurulmuş Bankalar	Ticaret Bankaları			
1968	7.393	57	—	7.450	100
1969	6.861	67	—	6.928	93
1970	9.511	70	—	9.581	129
1971	9.317	92	—	9.409	126
1972	10.711	121	—	10.832	145

Kaynak : Bankalarımızın 1968, 1969, 1970, 1971 ve 1972 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

İ. B. Y. K. P. Döneminde İpotek Karşılığı Krediler:

Türk Banka Sistemi içinde yalnızca Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar grubuna dahil belli bankalar tarafından verilebilen ipotek karşılığı kredilerin tutarı, 1968 yılında 2.139, 1969 yılında 2.295, 1970 yılında 2.727, 1971 yılında 2.929 ve 1972 yılında 3.253 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.³³

İpotek karşılığı krediler İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin son yılında, ilk yılına göre % 52.08 oranında genişlemiş, 1968 yılında 100 olarak alınan endeks, 1972 yılında 152'ye yükselmiştir.

İ. B. Y. K. P. Döneminde Küçük Sanat, Esnaf ve Teşekkülleri Kredileri :

Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar grubundan T. Halk Bankasının ana çalışma konusu içine giren ve banka tarafından arzedilen küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri kredilerinin tutarı İkinci beş yıllık kalkınma planı dönemi içinde 1968 yılında 815, 1969 yılında 917, 1970 yılında 1.108, 1971 yılında 1.267 ve 1972 yılında 1.538 milyon TL. olmuştur.³⁴

T. Halk Bankası tarafından Esnaf Kefalet Kooperatifleri kefaleti ile ve doğrudan doğruya küçük sanayici, küçük sanatkâr, el sanatları teşebbüsleri ve bu kesimle ilgili teşebbüslere verilen bu tür krediler ikinci beş yıllık kalkınma planı döneminde yıllar itibariyle sürekli gelişmiş 1968 yılında 100 olarak alınan endeks, 1972 yılında 189'a çıkmıştır. Bu tür kredilerin 1968-1972 döneminin son yılı olan 1972 yılında, ilk yılı olan 1968'e göre artış oranı % 88.71 olmuştur. Ancak artış oransal olarak yüksek olmakla birlikte bu krediler ilgili kesimin gereksinmelerine göre yetersiz kalmıştır.

İ. B. Y. K. P. Döneminde Kalkınma ve Yatırım Kredileri:

İkinci beş yıllık kalkınma planı döneminde de, birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde bu kesimde çalışan bankalar, çalışmalarını sürdürmüşler, kalkınma planında öngörülen yeni Kalkınma-Yatırım Bankalarının ilâvesi bu plan döneminde gerçekleştirilememiş, bu tür kredi gereksinmeleri Devlet Yatırım Bankası, T. Sınai Kalkınma Bankası ve T. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası tarafından karşılanmaya çalışılmıştır.

1968-1972 yıllarını içeren dönemde arzedilen kalkınma-yatırım kredilerinin büyük bölümü kamu kesiminin bu tür kredi gereksinmesi için Devlet Yatırım Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. Devlet Yatırım Bankasının toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki payı 1968 yılında % 85.1, 1969 yılında % 84.2, 1970 yılında % 81.4, 1971 yılında % 83.4 ve 1972 yılında % 81.5 oranında olmuştur. Tablo : 10.

Özel kesimin kalkınma ve yatırım kredisi gereksinmesini karşılamaya çalışan iki bankanın (T. Sınai Kalkınma Bankası ve T. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası) toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki payı 1968 yılında % 14.9, 1969 yılında % 15.8, 1970 yılında % 18.6, 1971 yılında % 16.6 ve 1972 yılında % 18.5 oranlarında olmuştur. (Tablo : 10)

33 Bankalarımızın 1968, 1969, 1970, 1971, 1972 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

34 A. g. e.

Tablo : 10**İ. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE KALKINMA VE YATIRIM KREDİLERİNİN BANKALARA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)**

Bankanın Adı	1968	1969	1970	1971	1972
Devlet Yatırım Bankası	7.335	8.207	9.559	12.696	12.495
T. Sınai Kalkınma Bank.	968	1.062	1.674	1.845	2.086
T. Sınai Yat. ve Kredi Bank.	322	473	513	599	752
Toplam	8.625	9.742	11.746	15.140	15.333

Kaynak : Bankalarımızın 1968, 1969, 1970, 1971, 1972 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kalkınma ve yatırım kredileri arzının amaçlanan düzeye çıkarılamaması, bu konuda kurumsal gelişmelerin sağlanamaması, bu tür kredilerin, ekonomik kalkınma için gerçekleştirilmesi amaçlanan, planlanan yatırımlara yardımcı, teşvik edici ve itici güç olabilme özelliğinden bu plan döneminde yeterince faydalanılmamasına neden olmuştur.

İ. B. Y. K. P. Döneminde T. C. Merkez Bankası Kredileri :

30.6.1930 tarih, 1715 sayılı Yasa ile çalışmaya başlayan T. C. Merkez Bankası, gelişen ekonomik bünyeye uyabilmesi, yeni para-kredi politikalarına uyum sağlayabilmesi için İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yasasında yapılan değişiklik ile yeni bir kimlik kazanmıştır.³⁵

T. C. Merkez Bankasının yeni yasası ile çalışmalarında yeni düzenlemeler getirilirken en önemli yenilik T. C. Merkez Bankasına orta vadeli senetlerin reeskonta veya avansa alınması konusunda yetki verilmesi olmuştur. T. C. Merkez Bankası bu yeni kredi uygulaması ile sağlayacağı olanak yanında bu plan döneminde de gerek kamu, gerekse özel kesim kredilerini sürdürmüştür.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde T. C. Merkez Bankası kredilerinin büyük bölümü kamu kesimine açılmıştır. Kamu kesimine açılan T. C. Merkez Bankası kredileri, toplam T. C. Merkez Bankası kredilerinin 1968 yılında % 58.4 oranını, 1969 yılında % 57.2 oranını, 1970 yılında % 57.7 oranını, 1971 yılında % 74.3 oranını ve 1972 yılında % 71.5 oranını oluşturmuşlardır. (Tablo : 11).

Tablo : 11**İ. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE T. C. MERKEZ BANKASI KREDİLERİ «Kesimler İtibariyle» (Milyon TL.)**

	1968	%	1969	%	1970	%	1971	%	1972	%
Kamu kesimi	5.939	58.4	7.393	57.2	8.410	57.5	12.087	74.3	13.968	71.5
Özel kesim	4.229	41.6	5.527	42.8	6.155	42.3	4.186	25.7	5.566	28.5
Toplam	10.168	100	12.920	100	14.565	100	16.273	100	19.534	100

Kaynak : İktisadi Rapor 1974, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Ankara, s. 347, Tablo : 279.

35 14.1.1970 tarih, 1211 sayılı T. C. Merkez Bankası Yasası.

T. C. Merkez Bankası tarafından özel kesime arzedilen krediler, toplam T. C. Merkez Bankası kredilerinin 1968 yılında % 41.6, 1969 yılında % 42.8, 1970 yılında, % 42.3, 1971 yılında % 25.7 ve 1972 yılında % 28.5 oranlarını oluşturmuşlardır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi başlangıç yıllarında özel kesim lehine gerçekleşmekte olan gelişme 1970 yılında yön değiştirmiş, bu plan döneminin ilk yılı 1968 yılında toplam T. C. Merkez Bankası kredileri içinde Özel Kesim Kredilerinin payı % 41.6 oranında iken bu plan döneminin son yılı 1972'de ancak % 28.5 olarak gerçekleşebilmiştir.

İ. B. Y. K. P. Döneminde Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı :

1968 - 1972 yıllarını içeren beş yıllık dönemde Türk banka sisteminin toplam kredi hacminin bölgesel dağılımı Tablo : 12'de gösterilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde beş yıllık toplam kredilerin % 34.99 oranından Orta-Kuzey Bölgesi, % 31.19 oranından Marmara Bölgesi ve % 10.97 oranından Ege Bölgesi yararlanmıştır. Başka bir deyişle Türk Banka Sistemi toplam kredi hacminden gelişmiş üç bölge % 77.15 oranında pay almıştır. Kalkınmada öncelikli yörelerin önemli bir bölümünü oluşturan üç bölgenin (Kuzey-Doğu, Orta-Doğu ve Güney-Doğu) toplam kredi hacminden aldığı pay yalnızca % 4.56 oranında olmuştur.

1968 - 1972 döneminde Orta-Doğu ve Kuzey-Doğu Bölgelerinin toplam kredi hacminden aldıkları pay sırasıyla % 1.37 ve % 1.18 olmak üzere % 1.50 oranının altında kalırken diğer iki bölge Orta-Güney ve Güney-Doğu Bölgelerinin payı sırasıyla % 2.70 ve % 2.01 oranlarında olmak üzere % 3.00 oranında kalmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine göre, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, Marmara Bölgesinin toplam kredi hacminden aldığı pay Orta-Kuzey bölgesine hızla yaklaşırken, Ege Bölgesinin payı iki plan döneminde de hemen hemen aynı kalmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde toplam kredi hacminden en az payı Güney-Doğu Bölgesi (% 1.18) almış iken, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde toplam kredi hacminden en az oranda pay alan % 1.18 oranı ile Kuzey-Doğu Bölgesi olmuştur.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine göre toplam kredi hacminden alınan pay olarak Akdeniz ve Güney-Doğu Bölgelerinin payı artarken Karadeniz, Orta-Doğu ve Orta-Güney Bölgelerinin payı azalmıştır.

Genel olarak kredilerin her türünde planlı döneme girildiğinden itibaren devamlı fakat dalgalı artışlar sağlanabilmiştir. Kalkınma ve Yatırım Bankaları ve Kıbrıs'a yönelik krediler dışında ticaret bankaları tarafından verilen toplam kredilerde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde % 20.2, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde % 15.2 ve iki plan dönemi boyunca % 19.9 oranlarında artış gerçekleştirilmiştir. Birinci ve İkinci plan dönemlerinde en büyük gelişme hızı arım kredilerinden olmuş bu kredileri mesleki krediler izlemiştir.

T a b l o : 12

İKİNCİ PLAN DÖNEMİNDE TOPLAM KREDİ HACMİNİN BÖLGESEL
D A Ğ I L I M I

Bölgeler	1968	1969	1970	1971	1972	Toplam	%
Orta-Kuzey	17.130.103	15.438.330	17.748.454	20.724.226	23.113.817	94.154.930	34.99
Ege	4.247.414	5.138.335	5.382.685	6.793.969	7.913.111	29.475.514	10.97
Marmara	10.897.837	13.872.936	16.125.646	18.053.608	24.947.394	83.897.421	31.19
Akdeniz	3.064.407	3.926.082	4.095.551	4.582.517	6.644.783	22.313.340	8.30
Kuzey-Doğu	425.347	776.740	706.634	574.584	677.708	3.161.013	1.18
Güney-Doğu	933.962	974.945	1.201.230	1.022.167	1.229.129	5.361.163	2.01
Karadeniz	3.168.085	3.206.986	4.120.691	4.665.022	4.450.294	19.611.078	7.29
Orta-Doğu	616.417	661.624	687.230	746.178	969.413	3.680.862	1.37
Orta-Güney	1.219.074	1.378.435	1.421.177	1.475.072	1.764.328	7.258.086	2.70
T o p l a m	41.702.376	45.374.413	51.489.298	58.637.343	71.909.977	296.113.407	100.00

Kaynak : Bankalarımızın 1968, 1969, 1970, 1971 1972 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

Mevduat (ticaret) bankaları tarafından üretken kesimler yerine ticaret kesimine daha çok kaynak ayrılması fiyat artışlarında da önemli etken olmuştur. Ayrıca, banka kredilerinin doğrudan üretken kesimler ve tarım üreticileri yerine daha çok ticaret kesimine yöneltilmiş olması, ticari firmaların bu kaynaklarla üretim üsümünde çalışan firmalara ya da tarım üreticilerine yüksek faizli kredi açarak haksız kazanç sağlamalarına, böylece kredi mekanizmasının bir taraftan üretimi gereği kadar teşvik edememesi, diğer taraftan spekülatif ticari faaliyetlerin finansmanı için ise uygun bir ortamın ortaya çıkarak ekonomimizin kıt kaynaklarının spekülatif faaliyetlere yönelerek israfına ve bu tür kredilere ağırlık verilerek ticaret dışı kesimlere, özellikle sanayi kesimine Orta-Uzun vadeli kredi olanaklarının yeterince geliştirilememesine neden olmaktadır.³⁶

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bu görünümü ile Türk Banka Sistemi kaynak israfına yol açarak daha hızlı ekonomik kalkınmayı engelleyen, yavaşlatan ve gelir eşitsizliklerinin azaltılması konusunda da etkin olmayan nitelikte gözükmiştir. Ayrıca ülkemizde yüksek bir büyüme hızına varılabilecek ve bu hızı gerçekleştirecek ölçekte yatırımları besleyebilecek iç tasarruf düzeyine, kaynak birikimine ulaşamamış, 1962 yılında % 11.1 olan toplam yurt içi tasarrufların G.S.M.H. içindeki payı 1972 yılında % 19.6 oranına yükselebilmiştir. Bu özellik ile birlikte yeterli düzeyde olmasa da gerçekleştirilen tasarrufların üretken kesimlere yöneltilmesini istenen ölçüde sağlayacak etkinlikte bir kamu maliyesine ve mali kurumlar düzeni geliştirilememiştir. Bu bakımdan kredileme sisteminin ekonomide yapısal değişmeye yardımcı olacak bir esnekliğe sahip bulunmadığı ve kendini yenileyemediği belirlenmiştir.³⁷

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi başlangıcında kamu iktisadi teşebbüslerinin büyük çoğunluğunu T. C. Merkez Bankası kaynaklarından doğrudan kredileme yükünün kaldırılması, önemli bir aşama olmuşsa da T. C. Merkez Bankasının tarımsal ürünlerle ve hazine sorunları ile ilgili kredileme sorumlulukları, banka sisteminin T. C. Merkez bankasıyla olan ilişkilerin azalmasında etkili olmuştur. T. C. Merkez Bankası kısmen bu nedene de bağlı olarak reeskont aracını gereğince kullanamamıştır. İkinci plan döneminde T. C. Merkez Bankası tarafından diğer kredi kontrol araçları olan mevduat yasal karşılıkları ve kredi tayinlaması yolu ile de kredi sistemine gerekli ölçüde müdahaleci bir girişimde bulunulamamıştır. Ayrıca, bu plan döneminde olumlu bir adım atılarak T. C. Merkez Bankasının yetki ve sorumlulukları gelişen ve değişen koşullara göre yeniden düzenlenmiş ve T. C. Merkez Bankasının kredi düzeniyle ilgili en önemli girişimlerinden biri düzenlenen çerçevede içinde banka plasmanlarının % 10'unun orta vadeli kredi şeklinde kullandırılması zorunluluğunun getirilmesi olmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi :

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma dönemine girilirken plan hedefleri ile

36 Mükerrerem Hiç, Sermaye Piyasası ve Bankalar, İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1970, s. 160-162.

37 Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl (1973-1977), DPT, Ankara s. 114.

amaçlarına varılabilmesi için İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi sonundaki sorunlar ile uygulanacak aksaklıkların giderilmesi için yeni para-kredi politikası ve ilkeleri³⁸ şöyle belirlenmiştir:

Para-kredi politikasının genel hedefleri bir yandan fiyat istikrarını bozmayacak, ödemeler dengesinde baskı yaratmayacak ve verimsiz faaliyeti teşvik etmeyecek bir uygulamaya ile ekonominin gereksineceği finansman sağlayacak, diğer taraftan para-kredi sisteminin denetimi altında ve etkin bir şekilde işlemesi için gerekli olan düzenlemeler gerçekleştirilirken para-kredi politikasının maliye politikası ile tutarlı olarak yürütülmesi esas alınacaktır.

Kredi politikası, kişisel ve kurumsal tasarrufların örgütlenmiş mali aracı kurumlarda toplanmasını ve bu kurumlar eliyle ekonominin gerçek kredi gereksinmesini karşılayacak nicelik ve nitelikte kullanılmasını teşvik edici yönde uygulanacaktır.

Para kredi hacminin düzenlenmesinde özel kesimin ve hazinenin gereksinmelerinin dengeli bir şekilde gözetilmesi yanında kredi dağıtımı ile ilgili uygulamada nitelik ve nicelik ayrıcalıklarının saptanmasında ekonomik faaliyetler bir bütün olarak değerlendirilerek kalkınma planı ile yıllık programlardaki önceliklere uyulacak ve ayrıcalıklara ilişkin uygulamada objektiflik, genellik, açıklık ve süreklilik esas alınacaktır.

Banka kredilerinin kalkınma planı ve yıllık programlara uygun olarak öncelikli kesim ve yörelere yöneltilmesi olanağının artırılması amacıyla T. C. Merkez Bankasının ticaret bankalarıyla reeskont ilişkileri geliştirilecek ve kredilemenin örgütlenmiş aracı mali kurumlarca yapılmasını amaç edinen bir faiz politikası uygulanacak, teminat sistemi yeniden düzenlenecektir.

Kredi fiyatının ucuzlatılması, gerektiği hallerde faiz farkı iadesine dayanan açık sübvansiyon uygulamasına gidilecek, ancak, bu uygulama yaygınlaştırılmayarak sübvansiyon sistemi sınırlı kesim ve yörelerde etkin bir teşvik ve yönlendirme aracı olarak kullanılacaktır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde uygulanacak para-kredi politikası ile ilgili olarak, banka ve müstakrize faiz farkı ödemesi sistemine dayanan sübvansiyon uygulamasının genel bütçeden ayrılacak olanaklar ile T. C. Merkez Bankasındaki selektif kredi fonundan yapılması, faiz farkı ödemesi yapılmasına ilişkin esaslar ve oranların fon olanaklarıyla sınırlı birer yıllık dönemler için yıllık programlara uygun olarak saptanması, T. C. Merkez Bankası ile bankalar arasındaki ve bankaların kendi aralarındaki işlemlerin vergi dışı tutulmasının sağlanması ve mali kurumlar kesiminde kaynak akımlarının kolaylaştırılması öngörülmüştür.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de banka kaynaklarının en büyük bölümünü yabancı kaynaklar oluşturmaktadır. Toplam yabancı kaynakların, banka sisteminin kaynakları toplamına oranı 1973 yılında % 88.63, 1974 yılında % 89.96, 1975 yılında % 90.50, 1976 yılında

38 Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Bes Yıl (1973-1977) Devlet Planlama Teşkilâtı, Ankara, s. 876-877.

% 91.44 ve 1977 yılında % 92.56 oranlarında gerçekleşerek beş yıllık dönem boyunca sürekli büyümüştür. Yabancı kaynaklar içinde de en büyük pay mevduata aittir. Yabancı kaynaklar içinde mevduatın oranı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, 1973 yılında % 78.25, 1974 yılında % 75.05, 1975 yılında % 77.53, 1976 yılında % 73.52 ve 1977 yılında % 70.16 oranlarında olmuştur.³⁹

Türk Banka Sisteminin kredi kaynaklarının en büyük bölümünü oluşturan mevduatın her 100,— TL.'lik kısmının Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bölgeler itibariyle ne kadar kredi yarattığı Tablo : 13'de gösterilmiştir.

Tablo : 13

ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE HER 100,— TL.'LİK MEVDUATIN YARATTIĞI KREDİ MİKTARI

BÖLGELER	1973	1974	1975	1976	1977
Orta-Kuzey	153.30	175.95	165.15	195.16	209.55
Ege	96.83	107.36	108.18	108.92	106.43
Marmara	101.07	101.29	94.93	100.81	103.58
Akdeniz	155.58	208.41	205.47	180.94	184.94
Kuzey-Doğu	50.90	59.85	46.71	55.98	55.34
Güney-Doğu	85.84	84.40	71.13	71.92	61.58
Karadeniz	85.10	125.69	175.58	214.23	191.58
Orta-Doğu	44.89	47.72	47.34	55.43	57.55
Orta-Güney	67.89	73.98	69.78	80.32	79.70
Toplam	111.14	124.52	122.72	131.87	134.78

Kaynak : Bankalarımızın, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.

1973 - 1977 yıllarını içeren beş yıllık dönemin ilk üç yılında Akdeniz Bölgesi, 1976 yılında Karadeniz Bölgesi ve dönemin son yılında Orta-Kuzey Bölgesi Kredi/mevduat oranında ilk sırayı almışlardır. Orta-Kuzey Bölgesi 1973 - 1974 ve 1976 yıllarında ikinci sırayı alırken 1975 ve 1977 yıllarında ikinci sırayı Karadeniz Bölgesi almıştır.

Aynı dönemde kredi/mevduat oranındaki sıralama son sırayı 1973, 1974, 1976 yıllarında Orta-Doğu Bölgesi, 1975 ve 1977 yıllarında Kuzey-Doğu Bölgesi almıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde toplam kredi hacmi, 1973 yılında 93.878, 1974 yılında 127.307, 1975 yılında 181.927, 1976 yılında 254.198 ve 1977 yılında 326.799 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.⁴⁰

Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar, Diğer Milli Bankalar (Ticaret Bankaları), Yabancı Bankalar ve Mahalli Bankalar şeklindeki sınıflamaya göre, bankalar tarafından arzedilen toplam ticari, tarımsal, ipotek karşılığı, küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri, kalkındırma ve yatırım ile T. C. Merkez

³⁹ T. C. Merkez Bankası Aylık Bültenleri.

⁴⁰ Bankalarımızın 1973, 1974, 1975, 1976, 1977 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları T. Bankalar Birliği Yayınları.

Bankası kredilerinin Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemindeki gelişmeleri aşağıda incelenmiştir.

Ü. B. Y. K. P. Döneminde Ticarî Krediler :

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ticari kredilerin banka gruplarına göre dağılımı Tablo : 14'te gösterilmiştir.

T a b l o : 14

Ü. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE TİCARİ KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)

Yıllar	Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar	Ticaret Bankaları	Yabancı Bankalar	Mahalli Bankalar	Toplam	Endeks
1973	16.093	33.219	2.407	9	51.728	100
1974	19.668	40.015	2.673	2	62.358	120
1975	25.153	61.060	4.361	—	90.574	175
1976	35.415	86.599	5.199	—	127.213	246
1977	48.729	106.090	5.718	—	160.537	310

Kaynak : Bankalarımızın 1973, 1974, 1975, 1976, 1977 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği, Yayınları.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde banka gruplarına göre en fazla ticari kredi, ticaret bankaları tarafından verilmiştir. Bu dönem içinde arzedilen toplam ticarî kredilerin 1973 yılında % 64.22 1974 yılında % 64.17, 1975 yılında % 67.41, 1976 yılında % 68.07 ve 1977 yılında % 66.08'i ticaren bankaları tarafından gerçekleştirilmiştir. Özel Yasalarla kurulmuş bankaların toplam ticari krediler içindeki payı, 1973 yılında % 31.12, 1974 yılında % 31.54, 1975 yılında % 27.77 1976 yılında % 27.84 ve 1977 yılında % 30.35 oranlarında olmuştur. Yabancı Bankalar ve Mahalli bankaların toplam ticari kredilerdeki payı 1973 yılında % 4.66, 1974 yılında % 4.29, 1975 yılında % 4.82, 1976 yılında % 4.09 oranlarında gerçekleşmiştir. (Tablo : 14).

Ticari kredilerin kısa vadeli oluşları, kâr marjlarının diğer kredilere göre daha yüksek oluşu, risklerinin dağınık daha az olması ve diğer nedenlerle, bu kredilerin, özel kesimine ait olan ticaret bankalarınınca tercih edilmelerinde en büyük etkenler olmuşlardır.

Banka grupları tarafından gerçekleştirilmiş toplam ticari kredilerin bu beş yıllık dönemde artışı İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre daha yüksek olmuştur. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ticari krediler toplamında 1968 yılında 100 alınan endeks 1972 yılında 193'e çıkarken, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bu kredilerde endeks 1973 yılında 100 alınmış iken, 1977 yılında % 310'a çıkmıştır.

Ü. B. Y. K. P. Döneminde Tarımsal Krediler :

Türk banka sistemi içinde özel yasalarla kurulmuş bankalar ve ticaret

bankaları gruplarından belli bankalar tarafından açılan tarımsal krediler Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde hızlı bir gelişme göstermiş, toplam tarımsal kredilerde 1973 yılında 100 olarak alınan endeks, 1977 yılında 324'e yükselmiştir. (Tablo : 15).

Ü. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE TARIMSAL KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)

Yıllar	Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar	Ticaret Bankaları	Yabancı ve Mahalli Bankalar	Toplam	Endeks
1973	16.665	150	—	16.815	100
1974	27.514	165	—	27.679	165
1975	38.910	233	—	39.143	233
1976	45.491	325	—	45.816	273
1977	54.157	375	—	54.532	324

Kaynak : Kaynaklarımızın 1973, 1974, 1975, 1976, 1977 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de tarımsal kredilerin hemen tamamına yakın kısmı Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar Grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Toplam tarımsal kredilerin 1973 yılında % 99.11, 1974 yılında % 99.40, 1975 yılında % 99.41, 1976 yılında % 99.29, 1977 yılında % 99.31 oranını Özel Yasalarla Kurulmuş Bankaların vermiş olduğu tarımsal krediler oluşturmaktadır. Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar tarafından verilen tarımsal kredilerin büyük bölümü yaklaşık % 99.00'ü T. C. Ziraat Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ü. B. Y. K. P. Döneminde İpotek Karşılığı Krediler :

Banka grupları içinde yalnızca Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar grubundan belli bankalar tarafından verilebilen ipotek karşılığı krediler, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, 1973 yılında 3.709, 1974 yılında 4.082, 1975 yılında 4.629, 1976 yılında 5.773 ve 1977 yılında 6.895 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.⁴¹

İpotek karşılığı kredilerin gelişiminde, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, toplam ipotek karşılığı krediler için 1973 yılında 100 olarak alınan endeks, 1977 yılında 185'e yükselebilmiştir. 1977 yılında 1973 yılına göre toplam ipotek karşılığı kredilerdeki artış oranı % 85.90 oranında olmasına karşın, bu tür krediler miktar olarak yeterli ve gerekli gelişmeyi gösterememiştir.

Ü. B. Y. K. P. Döneminde Küçük Sanat, Esnaf ve Teşekkülleri Kredileri :

Küçük Sanat erbabı ve esnaf, mesleki faaliyetlerinin özelliğine da-

41 A. g. e.

yalı olarak ticaret bankalarından belli ölçüde yararlanabilme durumundadırlar. Küçük sanayiciler için de aynı olanak daha sınırlı ölçüde de olsa vardır. Bu grup ek olarak az miktarda Kalkınma ve Yatırım Bankaları kaynağından da yararlanabilmektedirler.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, Esnaf Kefalet Kooperatifleri ortakları sayılarının finansman kaynaklarından hızlı artması, kredilerin ku kesimde gelişmeyi etkilemeyecek ölçüde kalması, yetersiz miktarlara bölünmesi sonucunu vereceği belirtilerek, Esnaf Kefalet Kooperatifleri sisteminde kredilendirilecek kooperatif ve kooperatif ortakları sayısının bankanın finansman olanaklarındaki artışla ilişkili olarak programlanması, kooperatiflerin öz kaynaklarının daha büyük ölçüde arttırılması, 1479 sayılı Yasa gereği Bağ-Kur'dan Halk Bankasına sağlanan kaynakların projeye dayalı⁴² orta vadeli işletme ve yatırım kredisi olarak dağıtılması öngörülmüştür.⁴³

T. Halk Bankası tarafından Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kullanılan küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri kredileri toplamı 1973 yılında 1.972, 1974 yılında 2.533, 1975 yılında 3.940, 1976 yılında 6.293, 1977 yılında 9.516 milyon TL. olmuştur.⁴⁴

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri kredilerinin gelişimi ilk iki plan dönemindeki artışın çok üzerinde olmuştur. Bu tür krediler için 1973 yılında 100 olarak alınan endeks, 1974 yılında 128, 1975 yılında 200, 1976 yılında 319 ve 1977 yılında 482'ye çıkmıştır. Bu yüksek artışın nedeni T. Halk Bankasının gerek Bağ-Kur'dan gerekse de örgütünün gelişmesinden sağladığı kaynak artışını ilgili kesime aktarması olmuştur. Ancak, küçük sanat, esnaf ve teşekkülleri kredilerindeki artış her ne kadar yüksek ise de, bu kredilerin toplam krediler içindeki payı çok önemli bir yer tutmamıştır.

Ü. B. .Y. K. P. Döneminde Kalkınma ve Yatırım Kredileri :

Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planları dönemlerinde sınai teşebbüslerde yatırım büyümesi, katma değer artması, daha önceki yıllara göre ileri sayılabilecek teknolojilerin uygulanmaya başlaması nedeniyle yurt içi ve yurt dışı rekabet koşullarındaki gelişmenin de etkisiyle kalkınma ve yatırım kredilerinde önemli gelişmeler olmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında sanayi gelişmesine verilen önem nedeniyle kredi politikası içinde bu kesimin kredilendirilmesi öncelik taşımaktadır. Ayrıca Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında kalkınma ve yatırım kredilerine ilişkin önlemlerin amacının kalkınma planında öncelik konu ve yörelere yatırım yapan müteşebbisin orta-uzun vadeli gerçek yatırım kredisi gereksinmesinin karşılanması olduğu belirtilerek, faaliyette bulunan Kalkınma ve Yatırım Bankalarının yabancı para ve Türk parası kaynaklarının arttırılması, sanayi kesiminin kredilendirilme-

42 1479 sayılı Bağ-Kur Yasası ilgili hükmü her sigorta kolu için ayrılacak karşılıklardan % 25'ine kadar kısmının esnaf ve sanatkârlara işletme ve tesis kredisi olarak verilmek üzere T. Halk Bankasına yatırılmasını zorunlu kılmaktadır.

43 Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş-Yıl (1973-1977), s. 880.

44 Bankalarımızın 1973, 1974, 1975, 1976, 1977 Sonu, Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

si ve özellikle kalkınmada öncelikli yörelerdeki sinai yatırımlarının orta-uzun vadeli kredi gereksinmelerinin karşılanması konularında çalışmak üzere yeni bir Kalkınma Bankası kurulması öngörülmüştür.⁴⁵

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılında kalkınma ve yatırım bankalarında kurumsal bir gelişme olmamıştır. Dönemin ilk üç yılında Devlet Yatırım Bankası, T. Sinai Kalkınma Bankası ve T. Sinai Yatırım ve Kredi Bankası bu alanda çalışmışlardır. Ancak 17.4.1975 tarihinde kabul edilen 1877 sayılı Yasa ile yurt içinde ve özellikle yurt dışında çalışanlar tarafından girişilen yatırım teşebbüslerinin projelerini değerlendirmek, bunlara yatırım ve işletme kredisi açmak, gerektiğinde ortak olmak amaçlarıyla Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A. Ş. (DESIYAB) kurulması ve 26.5.1976 tarihinden itibaren faaliyete geçmesiyle Türk Banka Sistemi içinde çalışan Kalkınma ve Yatırım Bankalarının sayısı dört'e yükselmiştir.

1973 - 1977 döneminde de orta-uzun vadeli Kalkınma ve Yatırım Kredilerinin büyük bölümü Devlet Yatırım Bankası tarafından verilmiştir. Devlet Yatırım Bankası kredilerinin Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan döneminde toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki payı 1973 yılında % 80.72, 1974 yılında % 86.00, 1975 yılında, % 87.95, 1976 yılında % 90.69, 1977 yılında % 90.87 oranlarında olmuştur. Özel kesim kuruluşlarının orta-uzun vadeli kalkınma ve yatırım kredisi (ticaret bankalarının orta vadeli kredi uygulaması dışında) gereksinmesini karşılamaya çalışan iki bankanın (T. Sinai Kalkınma Bankası ve T. Sinai Yatırım ve Kredi Bankası) aynı dönemde toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki payı 1973 yılında % 19.28, 1974 yılında % 14.00, 1975 yılında % 12.05, 1976 yılında % 9.31 ve 1977 yılında % 8.93 oranlarında, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kredilerinin bu tür krediler toplamı içindeki payı da 1977 yılında % 0.20 oranında gerçekleşmiştir. (Tablo : 16).

1976 yılı içinde çalışmaya başlayan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasının orta-uzun vadeli olarak açmış olduğu kredi tutarı 1976 yılında kâr ortaklığı, esasına göre verilen 1 milyon TL. ve 1977 yılında 180 milyon TL. tutarında olmuştur.⁴⁶

T a b l o : 16
Ü. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE KALKINMA VE YATIRIM KREDİLERİNİN
BANKALARA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)

Bankanın Adı :	1973	1974	1975	1976	1977
Devlet Yatırım Bankası	15.934	26.425	38.532	63.164	87.451
Devlet San. ve İşçi Yat. B.	—	—	—	1	180
T. Sinai Kalkınma B.	2.927	3.290	4.077	5.191	7.111
T. Sinai Yat. ve Kredi B.	881	1.010	1.203	1.295	1.490
Toplam	19.742	30.725	43.812	69.650	96.232

Kaynak : Bankalarımızın 1973, 1974, 1975, 1976, 1977 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları. Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası 1976, 1977 Faaliyet Raporları.

45 Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, (1973-1977) s. 879.

46 Devlet Sanayi ve Yatırım Bankası 1976 ve 1977 Faaliyet Raporları.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kalkınma ve yatırım kredilerinde gelişme olmuşsa da, bu kredilerin gelişmesi kalkınma planında amaçlanan düzeye erişememiştir. Bu plan döneminde de kalkınma ve yatırım kredileri toplam krediler içinde oransal olarak amaçlanan gelişmeyi gösterememiştir.

Ü. B. Y. K. P. Döneminde T. C. Merkez Bankası Kredileri :

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde T. C. Merkez Bankası toplam kredileri bir önceki yıla göre 1973 yılında % 42.80, 1974 yılında % 88.59, 1975 yılında % 25.87, 1976 yılında % 67.11, 1977 yılında % 71.48 oranlarında artmıştır. 1975 yılında gerçekleşen % 25.87 oranındaki diğer yıllara göre cüzi artış, gerçek artışı göstermemektedir. 31.5.1975 tarih, 15251 sayılı T. C. Resmi Gazetede yayınlanan 1902 sayılı Yasaya göre bazı kamu iktisadi teşebbüslerinin ve Tekel Genel Müdürlüğünün, T. C. Merkez Bankasına olan 14.315 milyon TL tutarındaki borcu Eylül 1975 ayında tahkime tabi tutulmuş ve bu borçlar krediler hesabından «İtfaya Tabi Hesaplara» geçirilmiştir.⁴⁷ Tahkim edilen bu kredilerin de dikkate alınmasıyla T. C. Merkez Bankası toplam kredilerindeki artış 1975 yılında, 1974 yılına göre % 53.08 oranında olmuştur.

Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarını içeren 1963-1972 yıllarında olduğu gibi Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de T. C. Merkez Bankası toplam kredilerinin yarısından fazlası kamu kesimine kullanılmıştır. Toplam, Merkez Bankası kredileri içinde kamu kesiminin kullandığı krediler toplamının oranı 1973 yılında % 51.8, 1974 yılında % 56.0, 1975 yılında % 59.7, 1976 yılında % 63.0 ve 1977 yılında % 67.1 oranlarında olmuştur. Ayrıca aynı dönem içinde toplam T. C. Merkez Bankası kredileri için özel kesim kredilerinin payı 1973 yılında % 48.2, 1974 yılında % 44.0, 1975 yılında % 40.3, 1976 yılında % 37.0, 1977 yılında da % 32.9 oranlarında gerçekleşmiştir. (Tablo : 17):

Tablo : 17

Ü. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE T. C. MERKEZ BANKASI KREDİLERİ «Kesimler İtibariyle» (Milyon TL.)

	1973	%	1974	%	1975	%	1976	%	1977	%
Kamu kesimi	14.462	51.8	29.458	56.0	39.495	59.7	69.741	63.0	127.372	67.1
Özel kesim	13.424	48.2	23.134	44.0	26.703	40.3	40.880	37.0	62.327	32.9
Toplam	27.886	100	52.592	100	66.198	100	110.621	100	189.699	100

Kaynak : İktisadi Rapor 1977, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. S. 415 Tablo : 380. İktisadi Rapor 1980, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. S. 322, Tablo : 216.

⁴⁷ T. C. Merkez Bankası Yıllık Rapor 1975, s. 49.

Ü. B. Y. K. P. Döneminde Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı:

1973 - 1977 yıllarını içeren beş yıllık dönemde Türk Banka Sisteminin toplam kredi hacminin bölgesel dağılımı Tablo : 18'de gösterilmiştir.

1973 - 1976 döneminde toplam kredi hacminin en büyük bölümü (% 32.03) Marmara Bölgesi tarafından kullanılmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde toplam kredi hacminden en büyük payı alan Orta-Kuzey Bölgesi bu plan döneminde Marmara Bölgesinin ardından % 31.20 oranı ile ikinci sırayı almıştır. Marmara, Orta-Kuzey Bölgelerini sırayla toplam kredi hacmi içinde % 11.75 oranı ile, Akdeniz Bölgesi, % 10.92 oranı ile Ege Bölgesi, % 9.3 oranı ile Karadeniz Bölgesi almaktadır. Bu dönem içinde toplam kredi hacminden en az payı sırasıyla % 1.53 oranı ile Orta-Kuzey, % 0.78 oranı ile Güney-Doğu, % 0.71 oranı ile Kuzey-Doğu, Bölgesi alırken, Orta- Güney Bölgesinin toplam kredi hacminden aldığı pay % 2.43 oranında olmuştur.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde toplam kredi hacminden toplam % 4.56 oranı ile en az payı alan üç bölge (Kuzey-Doğu, Güney-Doğu, Orta-Doğu), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de toplam kredi hacminden toplam % 2.64 oranı ile en az pay alan bölgeler olmuşturlardır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankasının 11.11.1975 tarih, 13 sayılı Yasa Hükmündeki Kararname⁴⁸ ile kurulup çalışmaya başlaması ve Arap-Türk Bankasının 1.4.1977 tarihinde tescil edilmesiyle⁴⁹ (Arap-Türk Bankası 1977 yılında bir faaliyette bulunmamıştır). Türk Banka Sistemi bünyesine iki banka daha katılmıştır.

Banka kaynaklarının büyük bölümünü oluşturan mevduatın gelişimi Dövizle Çevrilebilir Mevduat (D. Ç. M.) hesaplarının gelişim ile paralel ve hızlı olmuş, daha çok D. Ç. M. ile ilgili kararların etken olduğu bu oluşum sonucu giren fonların, makro düzeyde kalkınma planları çerçevesinde yerleri ve kullanım alanları, konuları bu kaynakların niteliği ve geliş nedenlerinin belirsizliği dolayısıyla oldukça kapalı kalmıştır.⁵⁰

D. Ç. M. hesaplarının banka kaynakları içinde giderek önem kazandığı bu dönemde kamu kesiminin T. C. Merkez Bankası kaynaklarına olan talebinin gereken ölçüde denetime alınamaması, bankanın tarımsal ürünleri destekleme politikası ve hazinenin güçlükleri ile ilgili kredilendirme sorumlulukları, ticaret bankalarının kaynakları arasında T. C. Merkez Bankası kaynaklarının öneminin gelişmemesi ve ticaret bankalarının tutumu, T. C. Merkez Bankası kredi denetiminde etkinliğini zayıflatarak T. C. Merkez Bankasını geniş anlamı ile kamu kesimini finansman

48- 17.4.1975 tarih, 1877 sayılı Yasa ile Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasının kurulması için hükümete verilen yetki ve göreve dayanılarak çıkarılan 11.11.1975 tarih 13 sayılı Yasa Hükmündeki Kararname.

49 Arap-Türk Bankası, Libya Arap Foreign Bank, Kuwait Investment Company, T. İş Bankası, Anadolu Bankası ve Emek Turistik Tesisleri İşl. Ltd. Sti. tarafından kurulmuştur. Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi Sayı : 193 Tarih : 1.4.1977 s. 47-48

50 Falk Y. Başbuğ, Mevduat ve Kredi Yelpazesi, Banka Ekonomik Yorumlar Dergisi, Kasım 1976, cilt: 13, sayı: 11, s. 63.

Tablo : 18
ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE TOPLAM KREDİ HACMİNİN
BÖLGESEL DAĞILIMI

Bölgeler	1973	1974	1975	1976	1977	Toplam	%
Orta-Kuzey	30.221.816	40.656.453	54.136.845	77.925.247	104.103.818	307.044.179	31.20
Ege	11.097.895	15.595.798	21.086.898	26.266.178	33.388.453	107.435.222	10.92
Marmara	31.818.599	38.762.935	56.488.065	83.710.968	104.474.237	315.254.804	32.03
Akdeniz	9.925.938	15.792.300	23.571.690	28.295.059	38.010.127	115.595.114	11.75
Kuzey-Doğu	799.733	968.766	1.154.116	1.751.768	2.339.691	7.014.074	0.71
Güney-Doğu	674.409	1.205.367	1.383.948	1.825.639	2.323.078	7.712.441	0.78
Karadeniz	5.220.021	9.312.683	17.787.236	25.728.732	30.889.617	88.938.289	9.03
Orta-Doğu	1.284.350	1.621.771	2.062.268	2.736.775	3.586.109	11.291.273	1.15
Orta-Güney	2.531.949	3.390.985	4.256.205	5.958.498	7.684.114	23.821.751	2.43
Toplam	93.878.710	127.307.058	181.927.271	254.198.861	326.799.244	984.107.147	100.00

Kaynak : Bankalarımızın 1973, 1974, 1975, 1976, 1977 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

açıklarını karşılayan kurum görünümüne sokmuştur.⁵¹

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kredilerin kesimler arası dağılımında iletken kesimlerin (sanayi-tarım) daha fazla önem kazanması yanında bu alana kaydırılan fonların gerçek yerinin bilinmekten uzak oluşu ve nelerin sanayi kesimi içinde sayılabileceği konusundaki belirsizlik bu konuda tam bir fikir vermekten uzak kalmıştır.

Yaklaşık tamamı özel kesim tarafından kullanılan kısa vadeli krediler bu plan döneminde de ticaret bankalarının en büyük uğraşı içinde olmayı sürdürmüşlerdir. Ancak, bu tür kredilerin gereksinmesindeki büyük artış, kısa vadeli kredi sorunlarını bankacılık sistemi boyutlarını aşacak düzeye getirmiş, bir ölçüde çok kısa süreli senet alım satımı ile hem bankaların likidite durumlarını düzeltmelerine, hem de bankalara ek kaynak yaratmada hizmet edebilecek, para piyasasında fon akımlarını kolaylaştıracak bankalar dışında yardımcı ve destek kuruluşlara gereksinme doğurmuştur.⁵²

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde toplam kredi hacminin dağılımında görülen bir özellik de, geri kalmış yörelerden gelişmiş yörelere kaynak akımı olduğu halde, bu bölgelerin kalkınma stratejisi içinde, toplanan fonlar dengesinden öteye, toplam krediler için son derece önemli yeri olması gerekirken, kredilerin dağılımında bölgeler arası dengesizlik bu plan dönemi boyunca sürekli olarak artmaya devam etmiştir.

1978 Ara Yılı ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi:

1978 yılı bir ara yıl olarak ele alınmış ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983 yıllarını içermek üzere, 16.10.1962 tarihli, 77 sayılı Yasa gereğince, Millet Meclisi Genel Kurulunun 29-30.11.1978 tarihli 15. birleşiminde onaylanmıştır.

Üç plan dönemi süresince kamu kesimince izlenen politikalar, plan ve programlar çerçevesinde piyasa mekanizmalarını geliştirmiş ekonominin hatta toplumsal kesimlerin alanları giderek para ekonomisine katılmış buna koşut olarak bankalar sistemi de büyük ölçüde gelişerek temel ekonomik kararları etkileyebilir hale gelmiştir.⁵³

Planlı dönemde karma ekonomide para-banka sisteminin denetimi Merkez Bankası ve kamu bankaları yolu ile gerçekleştirilmeye çalışılmışsa da dış ticaretin ve yabancı para-sermaye ilişkilerinin gelişmesi ölçüsünde ulusal para sisteminin tanımlanması ve kontrolü güçleştirir. Kaynak kıtlığının en önemli sorun haline geldiği Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde plan, program ve projelerin finansmanı ve yönlendirilmesi açısından olduğu gibi, dış ticaret ve bankacılık kesimlerinde de sağlanan yüksek kârların toplum yararına ekonomiye döndürülmesi ve bu denetim büyük önem taşımakta ve bu plan döneminin en önemli eko-

51 Öztin Akgüç, Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler, T. Bankalar Birliği Yayınları No. 71, Konferanslar Serisi No. : 2. Ankara, Tisa Matb. San., 1975, s. 60.

52 Rıza Kandiller, Kısa Vadeli Finansman Sorunları ve Para Piyasası, Özel Sektörün Finansman İhtiyaçları ve İzlenen Para, Kredi Politikası, T. Tic. Od. San. Od. ve Ticaret Bors. Birl. Matb. Ankara, 1975 s. 89.

53 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983). T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı, Yayın No. : DPT: 1664, Ankara, Nisan 1979, s. 257.

nomi politikası da para-banka sistemini yönlendirmeğe ilişkin politika olmaktadır.⁵⁴

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde plan hedeflerine varılabilmek için saptanan politikalar içinde, para - kredi politikası özetle şöyle belirlenmiştir.⁵⁵

Kamu kesiminin ekonomik açıdan daha sağlıklı finansman kaynaklarına kavuşturulması için Merkez Bankası kaynaklarının bu kesimin finansman açıklarının karşılanmasında daha az oranda kullanılması sağlanacaktır.

Banka kredilerinin yönlendirilmesinde temel ilkeler, belirlenen kesimsel üretim ve yatırım hedeflerinin kredi gereklerinin yeterli ölçüde sağlanması, bu kredilerin yöreler ile gelir grupları açısından etkin ve dengeli gelişmeyi gösterecek biçimde kullanılması ilkeleri içerisinde banka sistemine, tasarrufları planlanan ekonomik ve toplumsal hedeflere yönelik yapı ve işleyiş kazandırılacaktır.

Kredilerin nitelik ve nicelik olarak, ayrıca gelir grupları ve yörelere göre plan hedefleri ve amaçlarını gerçekleştirecek biçimde yönlendirmede kamu ihtisas bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları etkin bir araç olarak kullanılacaktır.

T. C. Merkez Bankasının orta vadeli reeskont kaynağının kalkınma ve ihtisas bankalarınınca kullanılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Mevcut kamu ticaret bankalarının uzmanlık alanları ayrıntılı olarak tanımlanacak ve bu bankaların kredileri, öncelikle ilişkili oldukları kesim kurumlarına ve uzmanlık alanlarındaki diğer girişimlere, planda öngörülen kesimsel yapıya uyumlu olarak yöneltilecektir.

Sermayesi, hazine, diğer kamu ihtisas ve ticaret bankaları ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tarafından sağlanmak üzere dış satımla ilgili olarak, kam uiktisadi teşebbüsü statüsünde bir Dış Satım Bankası kurulacaktır. Kârlılığı plan, amaç ve hedeflerine göre düzenleyen esnek bir özendirme politikası izlenecek ve bu politikanın bir bölümü olarak kredilendirmede selektif uygulamaya olanak veren faiz ve reeskont farklılaştırmaları, faiz farkı iadeleri, mevduat munzam karşılık oranı farklılaştırmaları gibi araçlar, faaliyet alanının risk, kârlılık durumları ile finansmanda karşılaşılan darboğazlar gözönünde bulundurularak uyumlu ve etkin bir biçimde kullanılacaktır.

Türk banka sistemi kaynaklarının önemli bölümünü oluşturan mevduatın 1978 ara yılı ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılında 100,— lık kısmının bölgeler itibariyle yarattığı kredi miktarı Tablo : 19'da gösterilmiştir.

1978 ara yılı ile Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk yılı olan 1979 yılında kredi/mevduat oranında ilk üç sırayı Orta-Kuzey, Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri alırken 1980 yılında Akdeniz Bölgesi ilk sıraya yükselmiş, Orta-Kuzey Bölgesi ikinci ve yine Karadeniz Bölgesi sıralamada üçüncü sırayı alırken, üç yıllık bu dönemde kredi/mevduat oranında son sırada Orta-Doğu Bölgesi yer almıştır.

54 A. g. e., s. 257.

55 A. g. e., s., 260-261.

Tablo : 19**1978 ve D. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE HER 100,— TL.'LİK MEVDUATIN YARATTIĞI KREDİ MİKTARI**

Bölgeler	1978	1979	1980
Orta-Kuzey Bölgesi	171.01	157.29	141.15
Ege Bölgesi	102.09	106.25	116.69
Marmara Bölgesi	95.83	90.44	93.03
Akdeniz Bölgesi	152.68	151.31	184.16
Kuzey-Doğu Bölgesi	63.27	61.26	88.82
Güney-Doğu Bölgesi	73.57	74.26	121.54
Karadeniz Bölgesi	113.20	119.25	127.60
Orta-Doğu Bölgesi	59.87	56.05	86.61
Orta-Güney Bölgesi	78.97	77.61	123.73
Toplam	115.13	110.56	115.81

Kaynak : Bankalarımızın 1978, 1979, 1980 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

1978, 1979 ve 1980 yıllarını içeren dönemde toplam kredi hacmi, Kıbrıs'a yönelik krediler dışında 1978 yılında 370.261, 1979 yılında 540.118 ve 1980 yılında 939.519 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.⁵⁶

Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar, Ticaret Bankaları ve Yabancı Bankalar olarak sınıflamaya göre bankalar tarafından gerçekleştirilen toplam ticari, tarımsal, ipotek mukabili, mesleki, kalkınma ve yatırım ile T. C. Merkez Bankası kredilerinin 1978 ara yılı ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılındaki gelişmeleri aşağıda incelenmiştir.

1978 Yılı ve D. B. Y. K. P. Döneminde Ticari Krediler :

1978 yılı Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılında ticari kredilerin banka gruplarına göre dağılımı Tablo : 20'de gösterilmiştir.

Tablo : 20**1978 ve D. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE TİCARİ KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (Milyon - TL.)**

Yıllar	Özel Yasalarla			Toplam	Endeks
	Kurulmuş Bankalar	Ticaret Bankaları	Yabancı Bankalar		
1978	58.126	144.505	5.865	208.496	100
1979	72.299	206.656	8.430	287.385	138
1980	188.721	355.468	17.395	561.584	269

Kaynak : Bankalarımızın 1978, 1979, 1980 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

⁵⁶ Bankalarımızın 1978, 1979, 1980 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

1978, 1979 ve 1980 yıllarını içeren bu üç yıllık dönemde de diğer kalkınma planları dönemlerinde olduğu gibi toplam ticari kredilerin büyük bölümü ticaret bankaları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ticaret bankaları tarafından gerçekleştirilen ticari kredilerin toplam ticari krediler içindeki payı 1978 yılında % 69.31, 1979 yılında % 71.91 ve 1980 yılında % 63.30 oranlarında iken, Özel Yasalarla kurulmuş bankaların toplam ticari krediler içindeki payı 1978 yılında % 27.88, 1979 yılında % 25.16 ve 1980 yılında % 33.60 oranlarında olmuştur.

Toplam ticari kredilerdeki gelişme gözlemlendiğinde, 1978 yılında 100 olarak alınan endeks 1979 yılında 138'e ve 1980 yılında da 269'a yükselmiştir. 1980 yılında, gerek toplam ticari krediler içinde özel yasalarla kurulmuş bankaların payının önceki yıllara göre artarken, ticaret bankaları payının önceki yıllara göre azalışı, gerekse 1980 yılında önceki yıllara göre toplam ticari kredilerdeki büyük artışın en önemli nedeni, daha sonra da değinilecek olan 24 Ocak 1980 istikrar önlemleri ve 1 Temmuz bankacılığı olarak adlandırılan aşamanın getirdiği uygulama olmuştur.

1978 Yılı ve D. B. Y. K. P. Döneminde Tarımsal Krediler :

1978, 1979, 1980 yıllarını içeren dönemde tarımsal kredilerdeki artış hızlı olurken, toplam tarımsal kredilerde 1978 yılında 100 olarak alınan endeks, 1979 yılında 189'a ve 1980 yılında da 319'a yükselmiştir. (Tablo : 21).

Tablo : 21

1978 ve D. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE TARIMSAL KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)

Yıllar	Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar	Ticaret Bankaları	Yabancı Bankalar	Toplam	Endeks
1978	60.672	433	—	61.105	100
1979	115.356	541	—	115.897	189
1980	193.906	884	—	194.790	319

Kaynak : Bankalarımızın 1978, 1979, 1980 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

Geçmiş plan dönemlerinde de olduğu gibi bu dönemde de toplam tarımsal kredilerin hemen tamamı T. C. Ziraat Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, tarım kesiminin kredilendirilmesi işlevini tek başına denilebilecek oranda yüklenen T. C. Ziraat Bankasının, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı politikalarında, küçük üreticileri örgütleyen, üretken kooperatiflerin ya da kooperatif gruplarının planlanılan hedef ve ilkelere uymak koşuluyla üretim girdilerinin üretiminden, tarım ürünlerinin işlenmesine ve pazarlanmasına kadar uzanan ortaklıklar biçimindeki tarım dışı üretim ve yatırım faaliyetlerini kredilendirmesi ve ticari kredilerinin öncelikle tarımla ilgili ticarete yönlendirilmesi öngörülmüş, tarım kesimi-

minde esas olarak T. C. Merkez Bankası ve T. C. Ziraat Bankası kaynakları ile yürütülen fiyat destekleme politikasının kısmen kesimin kendi kaynağına dayalı bir ifanansman yapısına kavuşturulması iike olarak benimsenmiştir.⁵⁷

T. C. Ziraat Bankası tarafından, Tarım Satış Kooperatifi ve Birliklerine açılan krediler, doğrudan doğruya açılan krediler, Tarım Kredi Kooperatifleri kanalıyla açılan krediler, Kontrollü Ziraat Kalkınma Kredileri şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ancak, kredi sistemimizin işleyişinde görülen bu ayrımlarda gösterilmesine olanak olmayan ticari kredilerden tarımsal kredi olarak kullanılanlar ile tarımsal kredi adı altında alınıp ticari amaçlarla hatta tüketim kredisi olarak kullanılan kredilerin varlığı da gözden uzak tutulmamalıdır.

1980 Yılı ve D .B. Y. K. P. Döneminde İpotek Karşılığı Krediler :

Banka grupları içinde yalnızca özel yasalarla kurulmuş olan bankalar tarafından verilen ipotek karşılığı krediler 1978 ve D. B. Y. K. P. Döneminin ilk iki yılında, 1978 yılında 8.646, 1979 yılında 10.872 ve 1980 yılında 15.211 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.⁵⁸

Toplam ipotek karşılığı kredilerin gelişme hızı diğer kredilere göre daha yavaş olurken toplam ipotek karşılığı krediler için 1978 yılında 100 olarak alınan endeks, 1979 yılında 126'ya, 1980 yılında da 176'ya yükselbilmiştir.

1978 Yılı ve D. B. Y. K. P. Döneminde Mesleki (Küçük Sanat, Esnaf ve Teşekkülleri) Kredileri *

Mesleki kredilerin hemen tamamı özel yasalarla kurulmuş bankalar grubundan T. Halk Bankası tarafından verilmektedir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında da T. Halk Bankasının olanaklarının tarım kesimi dışındaki üretim kooperatiflerinin kısa vadeli kredi gereksinmelerini karşılamak üzere yöneltilmeye çalışılacağı, esnaf ve sanatkârların üretim faaliyetlerini geliştirici atılımlarını destekleyen ve ekonomik, teknolojik değişimin gerektirdiği hallerde meslek ve sanat dalını değiştirmesini kolaylaştıran bir politika izleneceği belirtilerek,⁵⁹ yapılacak bu çalışmalara Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı para-kredi politikaları arasında yer verilmiştir.

1978 ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılında gerçekleştirilen mesleki krediler toplamı 1978 yılında 13.707, 1979 yılında, 23.073, 1980 yılında 37.211 milyon TL olurken, aynı dönemde toplam mesleki krediler için 1978 yılında 100 olarak alınan endeks 1979 yılında 168'e ve 1980 yılında da 271'e yükselmiştir.⁶⁰

Üç yıllık bu dönemde mesleki kredilerde sürekli artış sağlanmış ise de artış gereksinmeleri karşılayacak düzeye ulaştırılamamıştır.

57 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), s. 260.

58 Bankalarımızın 1977, 1979, 1980 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

* Kredilerin Tasnifinde, Küçük Sanat, Esnaf ve Teşekkülleri Kredileri T. Bankalar Birliği Tarafından Mesleki Krediler olarak değiştirilmiştir.

59 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), s. 261.

60 Bankalarımızın 1978, 1979, 1980 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

Mesleki krediler, T. Halk Bankasının ana çalışma alanı içine gir-
mekte ve bu banka tarafından Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri kefaleti ile
ve direkt olarak küçük sanayici, küçük sanatkâr, el sanatları teşebbüs-
leri ile esnafa kullanılmaktadır. Ancak, kredi gereksinmelerinin ni-
teliği ve niceliği birbirinden farklı müteşebbislerin kredilendirilmesinin bir
bütün olarak ele alınması zorunluluğu T. Halk Bankasının karşılığı temel
sorun olmaktadır. İmalât sanayii erbabı ile hizmet erbabının aynı sis-
tem içinde kredilendirilmesi, imalât sanayii erbabı arasında küçük sa-
nayci ve küçük sanatkârın değişik özellikleri olan kredi gereksinmele-
rinin ayrı olarak ele alınmaması sınırlı kredi kaynaklarının etkin biçimde
kullanılma olanağını azaltmaktadır.

Ayrıca tarım kesiminin kredilendirilmesi, küçük esnaf ve teşekkül-
lerinin kredilendirilmesi ve ipotek karşılığı kredileme işlevini yüklenen
özel yasalarla kurulmuş ihtisas bankalarının, kaynaklarını diğer banka-
larla eşit maliyetle sağlamalarına karşın, düşük fiyatlarla kullanma-
ları ve bu tür kullanımdan doğan görev zararlarının hazine tarafından
yeterince ve zamanında ödenmemesi, kendilerine ihtisas alanları dış-
ında da görevler yülkenmesi bu bankaları kaynak kayıplarına uğrat-
makta ve ihtisas alanları içinde kredileme güçlerini azaltmaktadır.⁶¹

1978 Yılı ve D. B. Y. K. P. Döneminde Kalkınma ve Yatırım Kredileri:

1978 ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılında
Kalkınma ve Yatırım kredilerini arzeden bankalarda kurumsal bir deği-
şiklik olmamış, Devlet Yatırım Bankası, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım
Bankası, T. Sınai Kalkınma Bankası ve T. Sınai Yatırım ve Kredi Ban-
kası olmak üzere dört banka bu konuda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

1978-1980 yıllarını içeren üç yıllık dönemde de daha önceki dönem-
lerde olduğu gibi toplam kalkınma ve yatırım kredilerinin büyük bölü-
mü Devlet Yatırım Bankası tarafından sağlanmıştır. Devlet Yatırım Ban-
kası kalkınma ve yatırım kredilerinin, toplam kalkınma ve yatırım kredi-
leri içindeki payı 1978 yılında % 82.31, 1979 yılında % 75.83, 1980 yı-
lında % 65.26 oranlarında olurken, T. Sınai Kalkınma Bankası kalkın-
ma ve yatırım kredilerinin toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki
payı 1978 yılında % 14.58, 1979 yılında % 20.53, 1980 yılında % 28.82
oranlarında gerçekleşmiştir. Kalkınma ve Yatırım Kredisi arz eden
diğer iki bankanın kalkınma ve yatırım kredilerinin, toplam kalkınma ve
yatırım kredileri içindeki payı da 1978 yılında % 3.11, 1979 yılında
% 3.64 ve 1980 yılında da % 5.92 olmuştur. (Tablo : 22).

1978, 1979, 1980 yıllarını içeren dönemde kalkınma ve yatırım kredi-
lerini arzeden bankaların bu tür kredileri arzında görülen gelişme Dev-
let Yatırım Bankası kredilerinin toplam kalkınma ve yatırım kredileri
içindeki payının oransal olarak giderek azalmasına karşın, T. Sınai Kal-
kınma Bankası payının 1979 yılında 1978 yılına göre % 5.95, 1980 yılında
1979 yılına göre % 8.29 olmak üzere sürekli artması olmuştur. Ayrıca,
Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kredileri de özellikle 1980 yılında
önceki yıllara göre oransal olarak önemli bir gelişme göstermiştir.

61 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), s. 110.

T a b l o : 22

**1978 VE D. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE KALKINMA VE YATIRIM
KREDİLERİNİN BANKALARA GÖRE DAĞILIMI (Milyon TL.)**

Banka'nın adı	1978	1979	1980
Devlet Yatırım Bankası	64.891	79.059	88.131
Devlet San. ve İşçi Yat. Bank.	529	1.365	4.314
T. Sınai Kalkınma Bankası	11.491	21.399	38.916
T. Sınai Yat. ve Kredi Bank.	1.924	2.432	3.675
Toplam	78.835	104.255	135.036

Kaynak : Devlet Yatırım Bankası, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, T. Sınai Kalkınma Bankası T. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1978, 1979 ve 1980 Yılları Faaliyet Raporları.

1978 Yılı ve D. B. Y. K. P. Döneminde T. C. Merkez Bankası Kredileri:

1978, 1979 ve 1980 yıllarını kapsayan dönemde T. C. Merkez Bankası toplam kredileri bir önceki yıla göre 1978 yılında % 27,5, 1979 yılında % 58,0 ve 1980 yılında da % 71,5 oranlarında olmuştur.

1978 yılında T. C. Merkez Bankası kredilerindeki artış hızının yavaşlatılması, enflasyonla savaşım programı çerçevesinde T. C. Merkez Bankasının uyguladığı kısıtlayacağı politika sonucu olmuş, kamu harcamalarının daha sağlıklı kaynaklara dayandırılarak T. C. Merkez Bankası kaynaklarına başvurularının azaltıldığı belirtilmiştir.⁶²

1978 yılında uygulanan kısıtlayıcı para politikası sonucu önemli ölçüde frenlenen ve denetlenen kredi artış hızı 1979 yılında tekrar yükselmiştir. Artış hızının yükselmesinde bir neden Hazine Kısa Vadeli avansının ve Hazine Kefaletini Haiz Bonolar karşılığı T. C. Merkez Bankasından kredi alma yetkisi verilen bazı yeni kuruluşlara (Etibank-Petrol Ofisi, Azot Sanayii, Seka, Çimento Sanayii T. A. Ş.) açılan krediler olurken⁶³, ayrıca, özel kesime açılan krediler arasında yer alan Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatiflerine verilen kredilerdeki büyük artışlar,⁶⁴ T. C. Merkez Bankası kredilerindeki artış hızının yükselmesinde diğer önemli nedenlerden biri olmuştur.

1980 yılında T. C. Merkez Bankasının kamu kesimine açtığı kredilerin artış hızı 1979 yılı düzeyinde tutulurken piyasanın likidite gereksinimi gözönünde tutularak bankalar aracılığı ile özel kesime açılan kredilerde fazla sınırlama yapılmamış, 1980 yılında T. C. Merkez Bankası kredilerinin 1978 ve 1979 yıllarına göre oldukça yüksek olarak gerçekleşen artış hızı büyük ölçüde Hazine kısa vadeli avansı ile özel kesime kullandırılan kredilerdeki artışlardan kaynaklanmıştır.⁶⁵

nceki üç plan döneminde olduğu gibi 1978, 1979 ve 1980 yıllarında da T. C. Merkez Bankası krediler toplamının yarısından fazlası kamu kesimi

62 T. C. Merkez Bankası, Yıllık Rapor, 1978, s. 34.

63 T. C. Merkez Bankası, Yıllık Rapor, 1979, s. 107-108.

64 İktisadi Rapor 1980, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl., s. 321.

65 T. C. Merkez Bankası Yıllık Rapor 1980, s. 72

mine kullanılmıştır. Toplam T. C. Merkez Bankası kredileri içinde kamu kesiminin kullandığı krediler toplamının oranı 1978 yılında % 67.7, 1979 yılında % 68.0, 1980 yılında % 63.0 olurken, özel kesimce kullanılan krediler toplamını payı 1978 yılında % 32.3, 1979 yılında % 32.0 ve 1980 yılında % 37.0 oranlarında gerçekteşmiştir. (Tablo : 23).

T a b l o : 23

1978 ve D. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE T .C. MERKEZ BANKASI KREDİLERİ
«Kesimler İtibarıyla» (Milyon TL.)

	1978	%	1979	%	1980	%
Kamu kesimi	163.737	67.7	259.833	68.0	412.600	63.0
Özel kesim	78.149	32.3	122.305	32.0	242.305	37.0
Toplam	241.886	100	382.138	100	654.905	100

Kaynak : İktisadi Rapor, 1980, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. s. 322, Tablo : 216.

T. C. Merkez Bankası, Yıllık Rapor 1980, s. 72.

1978 Yılı ve D. B. Y. K. P. Döneminde Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı:

1978 ara yılı ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılında Türk Banka Sisteminin toplam kredi hacminin bölgesel dağılımı Tablo : 24'te gösterilmiştir.

T a b l o : 24

1978 ve D. B. Y. K. P. DÖNEMİNDE TOPLAM KREDİ HACMİNİN
BÖLGESEL DAĞILIMI (Milyon TL.)

Bölgeler	1978	1979	1980	Toplam	%
Orta-Kuzey	108.710	153.265	237.865	499.840	27.02
Ege	42.282	66.558	122.104	230.944	12.48
Marmara	131.182	189.739	338.759	659.680	35.66
Akdeniz	41.894	60.200	106.831	208.925	11.29
Kuzey-Doğu	3.263	4.923	10.607	18.793	1.02
Güney-Doğu	3.383	5.146	12.281	20.810	1.12
Karadeniz	24.739	38.421	57.924	121.084	6.54
Orta-Doğu	4.777	7.050	15.861	27.688	1.51
Orta-Güney	10.032	14.815	37.286	62.133	3.36
Toplam	370.262	540.117	939.518	1.849.897	100

Kaynak : Bankalarımızın 1978, 1979, 1980 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, T. Bankalar Birliği Yayınları.

1978, 1979, 1980 yıllarını kapsayan üç yıllık dönemde toplam kredilerin en büyük bölümü, (% 35.66) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde olduğu gibi Marmara Bölgesi tarafından kullanılmıştır. Marmara Bölgesinin ardından Orta-Kuzey bölgesi toplam kredilerden en büyük pa-

yı (% 27.02) alan bölge olurken, üç yıllık bu dönemde toplam kredilerden en az payı alan bölge ise Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemindeki gibi % 1.02 oranı ile Kuzey-Doğu bölgesi olmuştur.

1978 ara yılı ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılında banka sistemi ve işleyişi açısından 1979 ve 1980 yılları önemli değişikliklerin getirildiği yıllar olmuşlardır.

7129 sayılı Bankalar Yasasının bazı maddeleri, 23.7.1979 tarih, 28 sayılı Yasa Hükmündeki Kararname ile değiştirilerek banka sistemi ve işleyişine yeni düzenler getirilmiştir. 28 sayılı Yasa Hükmündeki Kararname ile, banka kredileri ile ilgili olarak 7129 sayılı Bankalar Yasasının kredi sınırları ile ilgili 38. maddesi, bankaların iştiraklerine verebilecekleri kredi toplamı ile ilgili 39. maddesi, kredi açma yetkilileri ile ilgili 44. maddesi açık kredilerle ilgili 45. maddesi ve hesap durumu alınması ile ilgili 46. maddesi değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir.⁶⁶

Dış ekonomik konjoktürdeki olumsuz gelişmelerin kendi yapısal sorunlarına eklenmesiyle ekonomisi güç bir döneme giren ülkemizde, 1980 yılı giderek ağırlaşan ve güçleşen sorunlara yeni bir ekonomik model ve strateji içinde çözüm arandığı yıl, olmuş ve Türk ekonomisi 1980 yılında oldukça liberal bir ekonomik model içinde yönlendirilmeye başlanmıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya sokulan yeni istikrar programı, ekonomik darboğazın liberal bir yaklaşımla aşılmasını ve uzun dönemde serbest piyasa koşullarına göre işleyen bir yapıdaki ekonomiye ulaşılmalarını amaçlamıştır.⁶⁷

Yeni istikrar programı ile bankacılık kesimini önemli ölçüde etkileyen düzenlemeler getirilmiş, 24 Ocak istikrar önlemleri paketi çerçevesinde para-kredi önlemleri ile ilgili ilk olarak, kredi faizleri yükseltilirken mevduat faizlerinde bir değişiklik yapılmamış yalnızca «diğer mevduat» türü için ödenecek faiz oranı belirlenmiş ayrıca faiz farkı iadesi fonuna kesintilerde ve faiz farkı ödeme oranlarında da bazı düzenlemeler getirilmiştir.⁶⁸

4.6.1980 tarihli T. C. Resmi Gazetede yayınlanan ve 1 Temmuz'dan geçerli olmak üzere vadeli tasarruf mevduatı ile kredi faizlerinin serbest bırakılmasını içeren kararname bankacılık kesimine daha sohraları «1 Temmuz Bankacılığı» deyimini kazandıracak önemli bir aşama olmuştur.

1977 yılı sonuna oranla, 1980 yılında mevduat bankaları kredilerindeki hızlanmanın da etkisiyle toplam krediler 1979 yılından daha hızlı genişleme göstermiş, 1979 yıl sonuna göre T. C. Merkez Bankası kredilerinin de hızı 1979 yılına göre önemli oranda genişlemiştir. Bu genişleme de bankalar kesimine Tarım Kredi Kooperatifleri de dahil olmak üzere açılan kredilerdeki hızlanma başlıca rolü oynamıştır.

Aralık/1980 sonu itibariyle konsolide mevduat bir önceki yıla ait % 52.4 oranından daha hızlı olmak üzere % 54.8 oranında yükselmiş,

66 T. C. Resmi Gazete, 31.8.1979 Tarih, Sayı : 16740, s. 4, 5, 6.

67 1980 Yılında Türk Ekonomisinin Genel Görünümü 1981 Ocak-Subat İş Bülteni Ekl, T. İş Bankası Yayınları, s. 1.

68 A. g. e., s. 4.

konsolide krediler de 1979 yılındaki % 46.1 orana karşılık % 58.3 oranında artmıştır.⁶⁹.

Türk Banka Sistemi için önemli gelişmelerin olduğu 1978-1980 döneminde, konuyla ilgili olarak görülen diğer bir özellik de, aynı dönem içinde geri kalmış yörelerden gelişmiş yörelere kaynak akımı olduğu halde bu bölgelerin kalkınma stratejisi içinde toplanan-kullandırılan fonlar dengesinden öteye, toplam krediler içinde son derece önemli yeri olması gerekirken, kredilerin dağılımında görülen bölgeler arası dengesizliğin 1978-1980 döneminde de devam etmesi olmuştur. Bu özelliğin en büyük nedeni de ülkemizdeki bölgeler arası gelişmişlikteki dengesizlik ve farklılıklar olmaktadır.

Piyasa ekonomisinin geçerli olduğu bir ekonomide özel kesimin ulaşım-alt yapı ve diğer olanakları elverişli yöreleri tercih edeceği doğaldır.

Ancak devletin bu bölgelere, tercih edilmelerini sağlayacak alt-yapı olanaklarına götürmesi ve kamu kesiminin bu yörelerde yatırım yaparak önderlik etmesi zorunlu görülmektedir.

69 A. g. e., §.5

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- AKGÜN Öztin, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, T. Bankalar Birliği Yayınları, No. : 71, Konferanslar Serisi No. : 2, Ankara, Tisa Mat., 1975.
- ARTUN Tuncay, **Türk Bankacılık Sistemi (Sorunlar-Öneriler)**, İktisat Dergisi Ocak 1979, Sayı : 175.
- BAŞBUĞ Faik Y. **Mevduat ve Kredi Yelpazesi**, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Kasım 1976, Cilt : 13, Sayı : 11.
- CULBERTSON John M., **Money and Banking**, 2 ed, Mc Graw - Hill, New-York, 1977.
- DÜNDAR Faik Birol, **Türkiye'de Planlı Dönemde Para Politikası**, Ankara İ. T. İ. A. Yayınları, No. 48, Ankara, Sevinç Matb., 1971.
- ERTUNA Özer, **Planlı Dönemde Toplam Mevduatın ve Toplam Kredilerin Bireysel Dağılımı**, T. C. Başbakanlık D. P. T. Yayınları No. : D. P. T. 1477 - KÖYD : 17, Ankara, Yayın ve Temsil Şubesi Matbaa Birimi 1975.
- GÖNENLİ Atillâ, **İşletmelerde Finansal Yönetim**, İ. Ü. İşletme Fakültesi Yayınları No. 59, İstanbul, Sermet Matbaası, 1970.
- HİÇ Mükerrerem, **Sermaye Piyasası ve Bankalar**, İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul Fakülte Matbaası, 1970.
- KANDİLLER Rıza, **Kısa Vadeli Finansman Sorunları ve Para Piyasası**, Özel Sektörün Finansman İhtiyaçları ve İzlenen Para Kredi Politikası, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Matb., Ankara, 1975.
- ÖCAL Tezer, **Türk Banka Sistemi**, Ankara İ. T. İ. A. Yayınları, No. 59, Ankara, Emel Matb. San. Ltd. Şti., 1973.
- ÖĞRENDİL Selçuk, **Türk Banka Sistemi İçinde Ticaret Bankalarının Orta Vadeli Kredi Uygulaması**, Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Temmuz 1979, cilt 1, sayı : 1.
- URAS Güngör, **Özel Kesimin Kısa Vadeli Finansman Sorunu**, Özel Sektörün Finansman İhtiyaçları ve İzlenen Para-Kredi Politikası, Semineri Tebliğleri, Ankara, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Matbaası, 1975.
- ZARAKOĞLU Avni, **Para, Kredi ve Bankalar**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, No. 10, Ankara, Sevinç Matbaası, 1971.
- Planlı Dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri**, Başbakanlık D.P.T., Yayın No. : DPT : 1387 KÖYD : 12, Ankara, 1974.
- 1980 Yılında Türk Ekonomisinin Genel Görünümü**, 1981 Ocak-Şubat İş Bülteni Eki, T. İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl (1963 - 1967)**, T. C. Başbakanlık D.P.T. Ankara. Başbakanlık Devlet Matbaası, Ocak 1963.
- Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl (1968 - 1972)**, T. C. Başbakanlık D. P. T., Ankara, Başbakanlık Devlet Matbaası, Kasım 1967.

- Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl (1973-1977)**, T. C. Başbakanlık D. P. T. Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973.
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)**, T. C. Başbakanlık D. P. T. Yayın No. : DPT : 1664, Ankara, Nisan 1979.
- 1963 Yılı Programı**, T. C. Başbakanlık D. P. T., Ankara.
- 1967 Yılı Programı**, T. C. Başbakanlık D. P. T., Ankara.
- 1968 Yılı Programı**, T. C. Başbakanlık D. P. T., Ankara.
- 1969 Yılı Programı**, Başbakanlık D. P. T., Ankara.
- 1971 Yılı Programı**, Başbakanlık D. P. T., Ankara.
- 1972 Yılı Programı**, Başbakanlık D. P. T., Ankara.
- 1973 Yılı Programı**, Başbakanlık D. P. T. Ankara.
- 1974 Yılı Programı**, Başbakanlık D. P. T., Ankara.
- İktisadi Rapor 1968**, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Ankara.
- İktisadi Rapor 1974**, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Ankara.
- İktisadi Rapor 1977**, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Ankara, 1977
- İktisadi Rapor 1980**, T. Tic. Od. San. Od. ve Tic. Bors. Birl. Ankara, 1980
- T. C. Merkez Bankası, 1975, 1978, 1979, Yıllık Raporlar**, Ankara.
- T. C. Merkez Bankası Aylık Bültenleri**, Ankara.
- Devlet Yatırım Bankası 1964-1980 Yılları, Yıllık Faaliyet Raporları**, Ankara.
- T. Sınai Kalkınma Bankası 1963 - 1980 Yılları, Yıllık Faaliyet Raporları**, İstanbul.
- T. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası 1963 - 1980 Yılları, Yıllık Faaliyet Raporları**, İstanbul.
- Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası 1976-1980 Yılları, Yıllık Faaliyet Raporları**, Ankara.
- Bankalarımızın 1963 - 1980 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Krediler Hakkında Bilgiler**, T. Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.
- 14.1.1970 tarih, 1211 sayılı T. C. Merkez Bankası Yasası.
7129 sayılı Bankalar Yasası.
- T. C. Resmi Gazete**, 31.8.1979 tarih, sayı : 16740.
- Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi** sayı : 193, tarih : 1.4.1977.